

David Hazemali, Dominik Herle,
Žana Plejić in Matjaž Klemenčič
Slovenska kapela v Washingtonu D. C.:
Zgodovina nastanka in njen kulturni,
politični in verski pomen za Slovence
in slovensko-ameriško skupnost

HAZEMALI, David, dr., znan. sod., Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160, david.hazemali@um.si

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9776-8224>

HERLE, Dominik, mag., doktorski študent na programu Ameriške študije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 2, dominikherle@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0556-8545>

PLEJIĆ, Žana, mag. um. zgod. in zgod., Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160, zana.plejic@student.um.si

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0053-7885>

KLEMENČIČ, Matjaž, dr., red. prof., Inštitut za narodnostna vprašanja, SI-1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, matjaz.klemencic11@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2796-9367>

Slovenska kapela v Washingtonu D. C.: Zgodovina nastanka in njen kulturni, politični in verski pomen za Slovence in slovensko-ameriško skupnost

Zgodovinski časopis, Ljubljana 79/2025, št. 3-4, str. 408-438, 136 cit.

1.01 Izvirni znanstveni članek: jezik: Sn., (En., Sn., En.)

CC BY-SA

V prispevku analiziramo nastanek slovenske Kapele brezjanske Marije Pomagaj v baziliki narodnega svetišča Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C. in njen kulturni, politični in verski pomen za Slovence in slovensko-ameriško skupnost. Ideja za njen nastanek se je začela z individualnimi pobudami sredi šestdesetih let 20. stoletja, te pa so sčasoma prerasle v institucionaliziran projekt, ki je presegel ideološke razlike in povezal precejšen del slovensko-ameriške skupnosti. Prispevek rekonstruira njen razvoj na podlagi ohranjene pisne zapuščine njenih snovalcev in časopisnega poročanja. Posebna pozornost je namenjena analizi končne podobe kapele – njeni arhitekturni zasnovi, notranji opremini in umetniški simboliki, ter posvetitveni slovesnosti leta 1971, ki je na simbolni ravni združila ljudi z različnimi prepričanji in poudarila njihovo skupno identiteto ter pripadnost slovenstvu.

Ključne besede: slovenska kapela, Kapela brezjanske Marije Pomagaj, slovenski Američani, slovensko-ameriška skupnost, ZDA, Washington D. C.

HAZEMALI, David, PhD, Research Associate, University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160, david.hazemali@um.si

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9776-8224>

HERLE, Dominik, MA, PhD student at the American Studies Program, University of Ljubljana, Faculty of Arts, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva cesta 2, dominikherle@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0556-8545>

PLEJČIČ, Žana, MA in Art History and History, University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160, zana.plejic@student.um.si

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0053-7885>

KLEMENČIČ, Matjaž, PhD, Professor, Institute for Ethnic Studies, SI-1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, matjaz.klemencic11@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2796-9367>

The Slovenian Chapel in Washington, D.C.: The History of Its Foundation and Its Cultural, Political, and Religious Significance for Slovenians and the Slovenian-American Community
Zgodovinski časopis, (Historical Review), Ljubljana 79/2025, No. 3-4, pp. 408–438, 136 notes.

Language: Sn. (En., Sn., En.)

CC BY-SA

In this paper we analyse the creation of the Slovenian Chapel of Our Lady of Brezje in the Basilica of the National Shrine of the Immaculate Conception in Washington, D.C. and its cultural, political, and religious significance for Slovenians and the Slovenian-American Community. The idea for its creation began with individual initiatives in the mid-1960s. In the late 1960s, these ideas eventually grew into an institutionalized project that transcended ideological differences and brought together a significant part of the Slovenian-American community. The paper reconstructs its development on the basis of the surviving written legacy of its creators and newspaper reports. Special attention is devoted to the analysis of the final form of the chapel - its architectural design, interior decoration and artistic symbolism, and the dedication ceremony in 1971, which brought together people of different beliefs and emphasised on a symbolic level their common identity and belonging to the Slovenian community.

Keywords: Slovenian chapel, The Chapel of Our Lady of Brezje, Slovenian-American community, USA, Washington D.C.

Uvod¹

Leta 1971 je slovensko-ameriška skupnost² v Združenih državah Amerike doživela pomemben zgodovinski mejnik: posvetitev slovenske Kapele brezjanske Marije Pomagaj v ameriškem narodnem svetišču Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C., s čimer je po mnenju nekdanjega rektorja tega svetišča, kasnejšega generalnega vikarja in pomožnega škofa čikaške nadškofije ter škofa Orlanda (Florida) Thomasa Gradyja³ »Slovenija stopila na mednarodni zemljevid«. ⁴ Ob tej slovesni priložnosti je slovenskokoroški duhovnik, pisatelj in publicist, avtor prve poljudnoznanstvene knjige o ameriških Slovencih Jurij M. Trunk, ki je tistega leta praznoval stoti rojstni dan, izrazil globoko ganjenost nad dosežkom skupnosti z naslednjimi besedami:

Dragi slovenski rojaki!

Ko nam je gospod Vital Vodušek prinesel sem v Ameriko podobo brezjanske Matere Božje za Slovensko kapelo v Washingtonu, nam je z njo prinesel del domovine. Mati božja v Brezjah je naša domovina.

Pozdravljena, Mati božja z Brezij, Ti si nam domovina!

Naj vsem rojakom Slovincem povsod na svetu deli milost iz Slovenske kapele v Washingtonu!

*Tako želi vsem stoletnik Jurij M. Trunk.*⁵

¹ Prispevek je nastal v okviru podoktorskega temeljnega raziskovalnega projekta Prilagoditev v stiski: južnoslovanski »sovražni tujci« iz Avstro-Ogrske v ZDA med prvo svetovno vojno (Z5-60179) ter programske skupine Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje (P5-0081), ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

² Imena organizacij, društev in zvez so ob prvi omembi zapisana s polnim slovenskim imenom ter angleško različico v oklepaju. Pri nadaljnjih omembah se uporablja le slovenska kratica.

³ Uredništvo, *Bishop Thomas Grady* (spletni portal <https://www.orlandodiocese.org/bishop-thomas-grady/>, dostop 14. 2. 2025).

⁴ Bazilika narodnega svetišča Brezmadežnega spočetja v Washingtonu (angl. *Basilica of the National Shrine of the Immaculate Conception*) je največja katoliška cerkev v ZDA in ena največjih cerkev na svetu sploh. Zgrajena je bila leta 1959 med drugim z namenom, da služi vernikom različnih etničnih skupnosti Katoliške cerkve v ZDA. V njej so dobile prostor posebne etnične (»narodne«) spominske kapele tistih etničnih skupnosti, ki so »prispevale k razvoju Katoliške cerkve in kulture v Združenih državah«, ter katoliških redov. Pred slovensko kapelo so svoje kapele dobili med drugim Poljaki, Litovci, Slovaki, mehiško-ameriška skupnost in Hrvati. IHRC, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Zbirka za slovensko kapelo v Narodnem svetišču v Washingtonu, str. 1.

⁵ Trunk, *Dragim slovenskim rojakom*, str. 26; Klemenčič: *Jurij Trunk*, str. 395.

Slovenska Kapela brezjanske Marije Pomagaj (dalje: slovenska kapela, angl. *The Chapel of Our Lady of Brezje*) v baziliki⁶ narodnega svetišča Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C. je ena od 80 tamkaj posvečenih kapel, ki predstavljajo katoliške etnične priseljske skupnosti in redove v ZDA. Kot edini slovensko-ameriški sakralni objekt v širšem območju ameriške prestolnice presega svojo strogo versko funkcijo; postala je namreč simbol kulturne identitete velikega dela pretežno katoliške slovensko-ameriške skupnosti ter duhovnega povezovanja med Slovenci in slovenskimi Američani. Nastala je kot rezultat večletnih pobud – najprej individualnih, nato pa z institucionalizacijo ideje organizirane vseslovensko-ameriške akcije. Za njeno postavitve je bilo z uspešno nabirko zbranih več kot 70.000 takratnih ameriških dolarjev (v letu 2025 bi to znašalo okrog pol milijona dolarjev), ki so jih prispevali posamezniki, etnične fare, narodni domovi, katoliško usmerjene bratske podporne in druge slovensko-ameriške organizacije ter rojaki s Koroške, iz Furlanije Julijske krajine, Argentine in Avstralije.⁷ Prizadevanja za postavitve kapele so dosegla vrh z njeno posvetitvijo leta 1971, ki je združila številne slovenske priseljence in njihove potomce ter pritegnila pozornost obiskovalcev iz večine držav sveta, v katerih so takrat živeli Slovenci in njihovi potomci.

Kljub očitnemu pomenu kapele za njene snovalce in podpornike z vseh koncev ZDA, drugih delov sveta in iz »stare domovine«, kjer je jugoslovanska oblast gojila sovražni odnos do povojnih političnih migrantov, ki so pri njeni izgradnji odigrali vodilno vlogo, ter odmevnosti njene posvetitve tematika še ni bila ustrezno znanstveno raziskana ali predstavljena. Edina izjema je razstava, ki jo je ob 50-letnici kapele na podlagi gradiva iz zasebnega arhiva svojega pokojnega moža Vladimirja Preglja postavila Leopoldina Plut-Pregelj.⁸ Kot bomo videli v nadaljevanju, je Vladimir Pregelj s svojim delom pomembno prispeval k uresničitvi kapele in spada med ključne organizatorje njene gradnje.

V prispevku obravnavamo ključne vidike nastanka in posvetitve slovenske Kapele brezjanske Marije Pomagaj v ameriški prestolnici. Z namenom čim bolj celovite rekonstrukcije zgodovinskega ozadja, opisa končne podobe kapele ter vrednostne sodbe njenega kulturnega, političnega in verskega pomena za Slovence in slovensko-ameriško skupnost združujemo metode zgodovinske in umetnostnozgodovinske analize. V prvem vsebinskem delu osvetljujemo okoliščine nastanka ideje o izgradnji slovenske kapele v ameriški prestolnici, pri čemer izpostavljamo začetne pobude posameznikov, ki so prispevale k njeni institucionalizaciji, ter podrobno obravnavamo proces zbiranja sredstev, ki je združil velik del slovensko-ameriške skupnosti. V drugem delu se posvečamo arhitekturnemu načrtovanju in gradnji kapele. Tretji del je namenjen podrobnemu pregledu notranje poslikave in opreme kapele, kjer se osredotočamo na umetniško simboliko ter pomen posameznih elementov, v katerih se zrcali kapelin pomen. V četrtem delu predstavimo

⁶ Status bazilike je svetišče pridobilo šele pod papežem Janezom Pavlom II., zato v besedilu, ko govorimo o času gradnje slovenske kapele, dosledno uporabljamo izraz *svetišče*.

⁷ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 64.

⁸ Porenta, *Razstava* (spletni portal <https://www.druzina.si/clanek/razstava-v-pocastitev-50-obltnice-slovenske-kapele-v-washingtonu>, dostop 27. 12. 2024).

analizo dela Odbora za posvetitev slovenske kapele ter dogodke, ki so spremljali to pomembno obeležje, kot sta bila slavnostna akademija in banket, ki sta dodatno poudarila zgodovinski pomen projekta. Zaključni, peti del obravnava posvetitev kapele in slovesno sveto mašo, pri čemer analiziramo njen potek, vlogo verskih in političnih predstavnikov ter širši družbeni odziv na ta dogodek, ki je simboliziral uresničitev dolgoletnih prizadevanj in pomenil enega pomembnejših trenutkov v zgodovini slovensko-ameriške skupnosti v ZDA.

Prispevek temelji na širokem naboru primarnih in sekundarnih virov, vključno s terenskim delom v slovenski kapeli. Ključne informacije o procesu načrtovanja, gradnje in financiranja smo pridobili s pregledom arhivskega gradiva odborov, pododborov in društev, ki so sodelovali pri njeni izgradnji, ter s pregledom poročil v slovensko-ameriškem časopisju ob zasnovi in gradnji kapele. Med pomembnimi osebnimi fondi, ki smo jih pregledali, sta posebej dragocena osebna fonda bratov Konrada (Conrada) in Cirila (Cyrila) Mejača (Mejac). Konrad Mejač,⁹ dolgoletni urednik slovenskih oddaj na *Glasi Amerike* (angl. *Voice of America*), je zapustil bogato dokumentacijo o kapeli v arhivu Immigration History Research Center (IHRC) na Univerzi v Minnesoti v Minneapolisu, medtem ko je fond dr. Cirila Mejača,¹⁰ učitelja jezikov na različnih srednjih in višjih šolah, shranjen v Nadškofijem arhivu v Ljubljani. Cirila Mejača, ki je bil kasneje tudi tajnik pripravljalnega odbora za slovensko udeležbo na 41. Mednarodnem evharističnem kongresu v Filadelfiji leta 1976, ob Preglju prištevamo med najbolj zaslužne za postavitev slovenske kapele, saj je bil še zlasti v fazi izgradnje ter kasnejše posvetitve ključni povezovalni člen med različnimi skupinami in institucijami, ki so pri projektu sodelovale. Za razumevanje pomena posvetitve kapele za slovensko-ameriško skupnost velja izpostaviti tudi pričevanje kanonika dr. Ivana Merlaka,¹¹ romarja iz Slovenije, sicer tajnika ljubljanskega škofa Antona Vovka (1951–1957) in glavnega urednika tednika *Družina* (1965–1985), ki je o svoji izkušnji v ameriški prestolnici zapustil bogat spominski zapis.¹² V prispevku se opiramo tudi na zapise v slovensko-ameriškem etničnem časopisju, katoliških revijah, tisku, izhajajočem na slovenskem etničnem ozemlju, ter na maloštevilna relevantna objavljena znanstvena dela.

Zametki ideje o slovenski kapeli in njena institucionalizacija

Sistematična analiza arhivskega gradiva in drugih virov o slovenski kapeli v Washingtonu D. C. je razkrila več različnih interpretacij o začetku pobude za njeno izgradnjo, zaradi česar je težko nedvoumno določiti njenega prvega pobudnika. Skupno vsem pričevanjem je, da so se prve pobude pojavile v drugi polovici 60. let

⁹ IHRC, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Conrad Mejac: *My Life Being Loyal to Both, my Heritage and My New Country*; »Življenje v zvestobi dvema domovinama«. *Družina*, 27. 8. 2006, letnik 55, št. 34–35, str. 38.

¹⁰ Jevnikar, *Mejač, J. Ciril*, str. 402 (spletni portal <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923680/>, dostop 1. 2. 2025).

¹¹ Komar, »Merlak, Ivan (1923–2015)«. *Obrazi slovenskih pokrajin*. Mestna knjižnica Kranj, 2020. (<https://www.obrazislovenskipokrajin.si/oseba/merlak-ivan/>, dostop 26. 2. 2025).

¹² Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 6.

20. stoletja, ko so v svetišču že stale številne kapele drugih etničnih priseljenjskih skupnosti in katoliških redov. Te so bile obiskovalcem slovenskega porekla, še zlasti tamkajšnji washingtonski slovensko-ameriški skupnosti, gotovo v zgled in navdih. Prav tako se zdi, da ideja sprva ni izhajala iz slovensko-ameriških institucij ali organizacij, kot je bilo to značilno za druge podvige tovrstnih razsežnosti, temveč iz osebnega angažmaja posameznikov.

Med njimi se kot prvi pobudnik najpogosteje omenja takratni profesor na univerzi Georgetown dr. Ciril Žebot,¹³ slovenski politični emigrant, ideolog in avtor pomembnih del o slovenski državnosti. Clevelandski inženir slovenskih korenin Richard Terselic, eden od vidnejših članov kasnejšega washingtonskega odbora za gradnjo kapele, je v retrospektivi poudaril: »Zamisel o slovenski kapeli bi težko povezal z enim samim človekom, če že, bi najprej pomislil na dr. Cirila Žebota.«¹⁴ Njegova vloga se pogosto izpostavlja predvsem v kontekstu institucionalizacije pobude, o kateri bo govora v nadaljevanju, saj je bil dokumentirano on tisti, ki je idejo zavzeto širil med katoliške slovensko-ameriške bratske podporne organizacije in katoliško duhovščino ter jo predstavil kot širši projekt slovensko-ameriške skupnosti kot celote.¹⁵

Drugačnega mnenja je raziskovalna novinarka Helena Adamič, ki je ob 50-letnici kapele v *Družini* med drugim zapisala, da pri vprašanju prvotnega izvora pobude ne gre zanemariti vloge predstojnikov ameriškega narodnega svetišča v Washingtonu D. C., ki so bili po njenem mnenju ključni pri tem, da je ideja sploh zaživela. Prav oni naj bi prvi izrazili možnost postavitve slovenske kapele in jo predlagali Žebotu. Kot navaja:

*Do njega je prek predstojnikov prišla ideja o postavitvi slovenske kapele v Baziliki nacionalnega svetišča Brezmadežnega spočetja. Ta velika katedrala je v dveh nadstropjih, v vrhnjem se nahaja osrednji cerkveni prostor, v spodnjem je kriptna, v kateri imajo različni narodi svoje kapele. Le zakaj je ne bi imeli tudi Slovenci? Ideja je bila Cirilu Žebotu pri srcu, prav tako Vladimirju Preglju in še nekaterim tam živečim Slovencem.*¹⁶

Čeprav je Žebot kasneje zatrjeval, da je pobuda o kapeli vzniknila jeseni 1965 ob obeleževanju 1200-letnice »krščanske vere med Slovenci«¹⁷, in s tem poudarjal predvsem njeno simbolno vrednost v kontekstu etnične in verske identitete slovensko-ameriške izseljenske skupnosti, njegovo pričevanje ne nasprotuje trditvi Adamičeve, da je prvotna pobuda prišla iz vrst cerkvenih predstojnikov.¹⁸ Ti naj bi

¹³ Arnež, *Ciril Žebot in njegov politični nastop*; Mlakar, *Žebot, Ciril*, str. 935–936 in 965; Griesser-Pečar, *Ciril Žebot*, str. 277–300.

¹⁴ Stopar, *Slovenska kapela* (spletni portal <https://www.rtvsllo.si/kultura/dediscina/slovenska-kapela-brezjanske-marije-pomagaj-v-washingtonu-praznuje-50-let/590819>, dostop 12. 1. 2025).

¹⁵ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 63.; IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Pismo Cirila Žebota msgr. Bazniku z dne 8. 11. 1966.

¹⁶ »Slovenska kapela v Washingtonu«, *Družina*, 19. 8. 2021, letnik 70, št. 34, str. 11.

¹⁷ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril A. Zebot, What does this Chapel Mean?, predavanje na Univerzi Georgetown, nedatirano, str. 1.

¹⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril A. Zebot, What does this Chapel Mean?, predavanje na Univerzi Georgetown, nedatirano, str. 1.

po spominih Preglja in Cirila Mejača pri snovanju prostorov v kripti svetišča celo namensko pustili prostor, predviden za slovensko kapelo.¹⁹

Za tretjo razlago je poskrbel Stane Šušteršič,²⁰ novinar tedanje slovenske redakcije *Voice of America* in član konzorcija mesečnika *Slovenska država* ter eden največjih zagovornikov samostojne slovenske države onkraj Atlantika. Ta je leta 1991, ob dvajsetletnici posvetitve kapele, med drugim zapisal, da sta »sprva /.../ za kapelo lobirali Antonia Turek in Albina Novak, slednja iz Čikaga, samoiniciativno in preko Slovenske ženske zveze«. ²¹ Ne oziraje se na to, ali sta bili prvi ali ne, veljata Turekova (podpisovala se je kot Toni), ki je bila predsednica Slovenske ženske zveze (SŽZ, angl. *Slovenian Women's Union of America*), in Novakova kot tajnica organizacije in nekdanja dolgoletna urednica glasila *SŽZ Zarje* poleg Žebota za najbolj zaslužni za institucionalizacijo ideje.²² To dokazuje tudi cirkularno pismo Novakove z vabilom na sestanek, da bi organizirali odbor za kapelo, sklican za 20. november 1967.²³

Poleg teh treh razlag začetkov pobude obstaja še četrta. Joseph J. Nemanich, dolgoletni predsednik Ameriške slovenske katoliške jednote (KSKJ, angl. *American Slovenian Catholic Union*) in kasnejši predsednik Sklada za slovensko kapelo – osrednjega organa, ki je bdel nad gradnjo kapele, kot prvega pobudnika navaja anonimnega »Slovenca iz Minnesote«. Po njegovem je ta oseba leta 1965 ali 1966 ob obisku svetišča samoiniciativno stopila v stik z upravo in se pozanimala o možnosti postavitve slovenske kapele.²⁴ Čeprav se zdi, da bi morali tej nič kaj poglobljeni razlagi pripisati manjšo težo – saj arhivsko gradivo kaže, da so tako Nemanich kot preostali Clevelandčani za idejo izvedeli šele prek washingtonske slovensko-ameriške skupnosti – je ne moremo povsem zavrniti. Urednika spominske knjige, v kateri je bila ta Nemanicheva razlaga objavljena, sta bila namreč Ciril Mejač in Pregelj, ki sta, kot bo razvidno v nadaljevanju, ne le bdela nad vsebino knjige, temveč sta imela eno ključnih vlog pri realizaciji projekta in sta razmerje sil ter potek dogodkov dobro poznala.

Po prvih individualnih pobudah za postavitve slovenske kapele v letih 1965 in 1966 se je ideja začela institucionalizirati. Proces je potekal v več fazah, ki so vključevale pridobitev podpore rektorja svetišča, organizacijo podpornih odborov ter zbiranje finančnih sredstev. Pobuda je iz osebnega angažmaja posameznikov prerasla v široko zasnovan projekt velikega dela slovensko-ameriške skupnosti.

Prvi formalni korak k institucionalizaciji pobude je predstavljalo uradno vabilo Izvršnega odbora svetišča, ki so ga tvorili ameriški škofje. Ta je leta 1966 slovensko-ameriški skupnosti ponudil možnost, da v sklopu svetišča postavijo svojo kapelo, in to v še zadnjem razpoložljivem primernem prostoru. Vabilo naj

¹⁹ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 63.

²⁰ Urednik, »Stanko Šušteršič«, *Zaveza*, št. 120, 30. 6. 2021 (spletni portal <https://www.zaveza.si/zaveza/stanko-sustersic/>, dostop 24. 2. 2025).

²¹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 4.

²² Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 64.

²³ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Pismo Albine Novak neznanemu prejemniku, 20. 11. 1967.

²⁴ Nemanich, *A Word of Introduction*, str. 2–3.

bi prišlo od samega rektorja svetišča, msgr. Thomasa J. Gradyja. To vabilo je bilo ključno, saj je zagotovilo podporo ameriške katoliške hierarhije in formalno potrditev projekta.²⁵ V tem obdobju so pomembno vlogo pri prvih organizacijskih korakih odigrali že omenjeni Antonia Turek in Albina Novak, ki sta kot funkcionarki SZZ lobirali za projekt na vseameriški ravni, Vladimir Pregelj, ki je lobiral v »prestonici« slovensko-ameriške skupnosti – Clevelandu,²⁶ ter Ciril Žebot, ki je lobiral še zlasti pri slovenski duhovščini v ZDA.²⁷ Novakova, ki je bila glavna tajnica SZZ, je imela osrednjo vlogo pri vzpostavljanju mreže, ki je omogočila formalizacijo pobude in njeno širjenje na vseameriško raven.

Leta 1967 so bile sprejete prve konkretne organizacijske odločitve, ki so postavile temelje nadaljnjemu razvoju projekta. Med 24. in 28. majem je na 14. triletni konvenciji SZZ v Washingtonu potekala razprava o podpori projektu, ki se je zaključila s sprejetjem resolucije, ki jo je zvezi predlagal Žebot, s katero se je organizacija zavezala k aktivnemu sodelovanju pri zbiranju sredstev za kapelo na vseameriški ravni. V resoluciji so med drugim zapisali:

»Priporoča se, da se skupno z drugimi slovenskimi katoliškimi organizacijami in s slovenskimi farami v Ameriki prične nabirka za slovensko kapelo v narodni romarski katedrali Brezmadežnega spočetja v prestolnici.«²⁸

Na čelo akcije zbiranja denarja so v Illinoisu stopile predsednica SZZ Turekova, glavna tajnica Novakova, urednica glasila SZZ *Zarja* ter vodja slovenskega radijskega programa na čikaški radijski postaji Corinne Leskovar.²⁹ O zgoraj omenjenem sklepu konvencije SZZ je Žebot že junija 1967 obvestil msgr. Gradyja.³⁰

Institucionalizacija projekta se je okrepila avgusta 1967, ko je bil v Washingtonu ustanovljen prvi (dalje: pomožni) odbor za slovensko kapelo (angl. *Washington Committee for a Slovenian Chapel in the Shrine of Immaculate Conception*), na čelo katerega so stopili že omenjeni Vladimir Pregelj, visoki uslužbenec kongresne knjižnice, zadolžen za spremljanje gospodarstva takratnih vzhodno evropskih držav in vodja porote za ugotavljanje krivde Richarda Nixona ob škandalu Watergate³¹, ter

²⁵ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Zbirka za slovensko kapelo v Narodnem svetišču v Washingtonu, str. 2.

²⁶ Podrobneje o zgodovini slovensko-ameriške skupnosti v Clevelandu: Klemenčič, *Slovenes of Cleveland*; Mrdenović in Šeruga: *Politična participacija*, str. 216–374.

²⁷ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedaritirano poročilo, str. 4.

²⁸ »Najvažnejši konvenčni sklepi«, *Zarja*, letnik 39, št. 7 (julij 1967), str. 169; »For a Slovenian Chapel«, *Zarja*, letnik 39, št. 8 (avgust 1967), str. 193.

²⁹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedaritirano poročilo, str. 1.

³⁰ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Pismo škofa Gradyja Cirilu Žebotu, 15. 6. 1967.

³¹ »Umrli Sobočan Vladimir Pregelj, starešina porote, ki je raziskoval Watergate«, *Večer*, 6. 5. 2019 (spletni portal https://vecer.com/svet/poslovil-se-je-vladimir-pregelj---slovenec-ki-je-bil-zraven-ko-je-odstopil-nixon-10004211#google_vignette, dostop 15. 2. 2025).

brata Mejač. Zanimivo, Ciril Žebot kljub svoji vpetosti v projekt izgradnje kapele ni nikoli postal član tega odbora. Washingtonski pomožni odbor je na začetku deloval kot prvo začasno organizacijsko središče, kmalu pa je postal ključni vezni člen med upravo svetišča in kasnejšim glavnim odborom za slovensko kapelo, kasneje Skladom za slovensko kapelo iz Clevelanda, katoliškimi slovensko-ameriškimi bratskimi podpornimi organizacijami, etničnimi župnijami in premožnimi posamezniki, ki so se pridružili pobudi. Pomembno je poudariti, da je bil washingtonski pomožni odbor vzpostavljen pred glavnim odborom, ki je bil ustanovljen novembra istega leta v Clevelandu, in je tudi po ustanovitvi slednjega odigral osrednjo vlogo pri vseh nadaljnjih fazah izgradnje kapele. Poleg komunikacije z upravo svetišča, arhitekti in cerkvenimi oblastmi je koordiniral tudi umetniške in finančne vidike projekta ter bil glavni vir informacij za slovensko-ameriško skupnost.³²

Formalizirana organizacijska struktura je dobila vseameriške razsežnosti v novembru leta 1967, ko je bil na dobro obiskanem sestanku v Clevelandu ustanovljen glavni odbor, kasneje imenovan Sklad za slovensko kapelo (angl. *Slovenian Chapel Fund*).³³ Za predsednika je bil izbran predsednik KSKJ Nemanich, podpredsednika pa sta postala John Susnik, predsednik Ameriške dobrodelne zveze (ADZ, angl. *American Mutual Life Association*), in dr. Mate Roessmann, predsednik organizacije slovenskih političnih emigrantov Slovenskega državnega gibanja in kasnejši predsednik Ameriškega slovenskega sveta – organizacije, ki se je zavzemala za demokratizacijo in osamosvojitve Slovenije. Za tajnika je bil imenovan Frank A. Turek, urednik *Glasa*, glasila ADZ in predsednik Društva sv. Vida KSKJ št. 25, za blagajničarko predsednica SZZ Antonia Turek, za zapisničarko pa Rose Zelodec. John Pestotnik, uslužbenec clevelandskega šolskega odbora in član številnih društev in združenj, Anton Oblak, podjetnik in lastnik štirih večjih stanovanjskih kompleksov v Clevelandu, ter Mary Jeraj, dolgoletna predsednica St. Clair Pensioners Club, so bili imenovani za skrbnike, medtem ko so bili za odnose z javnostmi zadolženi Frank A. Turek, astronom Joseph Zelle, član ohajske akademije znanosti, radijski inženir in direktor radijskih postaj (v obdobju druge svetovne vojne je deloval pri Office of War Information) in dr. Uros Roessmann, zdravnik in profesor nevropatologije na Univerzi Case Western Reserve v Clevelandu. Vzporedno s tem je bilo vzpostavljeno tudi cerkveno pokroviteljstvo, ki so ga prevzeli štirje ugledni slovenski duhovniki v ZDA: monsinjorji Louis B. Baznik iz Clevelanda, Mathias J. Butala iz Jolieta, John J. Jershe iz Iron Rangea v Severni Minnesoti in John Zaplotnik iz Omahe v Nebraski.³⁴ Do konca leta 1967 sta bila ustanovljena še pomožna odbora v New York Cityju³⁵ in Čikagu³⁶, ki sta s pomočjo washingtonskega organizirala informativna srečanja, zbirala sredstva in širila zavest o projektu.³⁷ Prav iz Washingtona so preko Preglja, Žebota in Mejačev in nekaterih drugih prihajale ključne informacije, večina govorcev ter usmeritve za

³² Mejač in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 68–87.

³³ Nemanich, *A Word of Introduction*, str. 3.

³⁴ Nemanich, *A Word of Introduction*, str. 3.

³⁵ Podrobneje o slovensko-ameriški skupnosti v New Yorku: Arnež: *Slovenci v New Yorku*.

³⁶ Podrobneje o slovensko-ameriški skupnosti v Čikagu: Brunner, *Slovenes of Chicago*.

³⁷ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pismo Washingtonskega odbora za Slovensko kapelo neznanemu prejemniku iz New York Cityja, 18. 10. 1967.

mobilizacijo slovensko-ameriške skupnosti, kar je omogočilo učinkovito izvedbo vsesplošne akcije v podporo izgradnji kapele.³⁸

Skupni strošek kapele je bil ocenjen na 70.000 dolarjev. Ta znesek je vključeval gradbene stroške, stroške začetnih arhitekturnih načrtov in notranje opreme kapele, gradbene stroške in, zanimivo, tudi stroške trajnega vzdrževanja. Vseameriška akcija zbiranja sredstev za kapelo se je ob podpori številnih bratskih podpornih in drugih organizacij in katoliških župnij slovensko-ameriške skupnosti uradno začela 19. novembra 1967 s slovesno sveto mašo v slovenščini v narodnem svetišču Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C. Darovali so jo slovenski teolog in salezijanec Francis Blatnik, S. D. B., prior karmeličanskih samostanov v Wisconsinu in Washingtonu D. C. in profesor teologije v Erie (Pensilvanija) John Prah, O. C. D., in duhovnik Stanley Ceglar, S. D. B. Ta dogodek je simbolno zaznamoval prehod iz organizacijskih priprav k aktivni fazi zbiranja sredstev. Dne 27. novembra 1967, kmalu po ustanovitvi Sklada za slovensko kapelo, je predsednik Nemanich poslal uradni zahtevek za dodelitev prostora za slovensko kapelo v svetišču novemu rektorju le-tega msgr. Williamu F. McDonoughu, ki ga je nato posredoval izvršnemu odboru ameriških škofov. Po preučitvi predloga je odbor prošnjo uradno odobril, s čimer je bil dosežen pomemben mejnik v procesu institucionalizacije projekta.³⁹

Po potrditvi prošnje se je zbiranje sredstev za kapelo še krepilo. Kampanja je vključevala redne objave v slovensko-ameriškem časopisju, oglase in intervjuje na slovensko-ameriških radijskih programih, informativna srečanja, okrožnice, naslovljene na katoliške slovensko-ameriške bratske podporne organizacije, ter osebne stike, ki jih je v veliki meri koordiniral washingtonski pomožni odbor.⁴⁰

Tako široko zastavljena akcija je v slovensko-ameriški skupnosti vzbudila izjemen odziv, zaradi katerega je bil že v manj kot dveh mesecih zbran prvi obrok sredstev, potreben za prvo plačilo upravi svetišča, ter podpis pogodbe. Ta ključni mejnik je bil dosežen 19. januarja 1968, ob stoletnici smrti slovenskega škofa Friderika Ireneja Barage,⁴¹ ko je bil podpisan uradni dogovor o izgradnji kapele.⁴² Pogodbo so v imenu Sklada za slovensko kapelo podpisali njegov predsednik Nemanich, Frank A. Turek in Antonia Turek.⁴³ Že ob podpisu pogodbe je bil vplačan prvi obrok v višini 23.000 dolarjev, pri čemer so levji delež prispevali društva katoliških bratskih podpornih organizacij in posamezniki. Frank P. Kosmach,⁴⁴ predsednik verige hranilnic St. Paul Savings and Loan Association iz Čikaga, je prispeval kar

³⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, neditirano poročilo, str. 1.

³⁹ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 64.

⁴⁰ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 64–65.

⁴¹ Podrobneje o Baragi in njegovem življenjskem delu: Marković, *Irenej Friderik Baraga*.

⁴² IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, neditirano poročilo, str. 4.

⁴³ »Pogodba o slovenski kapeli bo podpisana danes«. *Ameriška domovina*, 19. 1. 1968, letnik 76, št. 14, str. 1.

⁴⁴ Gobetz, *Frank Kosmach*.

1.000 dolarjev,⁴⁵ medtem ko je samo jolietško Društvo št. 2 SŽZ prispevalo 500 dolarjev. Isti vir poroča tudi o 17 posameznikih, ki so vsak prispevali zajetnih 100 dolarjev.⁴⁶ Hitrost, s katero je bila dosežena ta finančna prelomnica, je jasno pokazala močno podporo projektu in široko razvejano organizacijsko mrežo, ki je omogočila učinkovito izvedbo vseameriške akcije zbiranja sredstev.

Po podpisni slovesnosti je bila v svetišču darovana sveta maša v slovenščini z ljudskim petjem v spomin na smrt škofa Barage in po namenu vseh dobrotnikov kapele.⁴⁷ V juliju 1968 je Združenje slovenskih duhovnikov v ZDA in Kanadi organiziralo srečanje v Lemontu (Illinois), kjer so se posvetili predvsem vprašanjem, povezanim z gradnjo slovenske kapele v ameriški prestolnici ter novega poslopja (Papeškega)⁴⁸ slovenskega zavoda Slovenik – kolegija Slovenske škofovske konference v Rimu. Na srečanju, ki ga je obiskalo 27 duhovnikov, so bili tudi že omenjeni cerkveni pokrovitelji Sklada za slovensko kapelo.⁴⁹ Sestanka sta se udeležila tudi msgr. Ignacij Kunstelj, ravnatelj slovenskih duhovnikov med izseljenci, in prorektor zavoda Slovenik dr. Maksimilijan Jezernik. Zbrani so sklenili, da bodo z vsemi močmi podprli oba projekta.⁵⁰

Z uradno vzpostavitev organizacijske strukture, zagonom vseameriške akcije zbiranja sredstev ter s podpisom pogodbe se je delo za slovensko kapelo preselilo v bolj neposredno, praktično fazo.⁵¹

Načrtovanje in gradnja kapele

Kompleksen proces zasnove in kasnejše gradnje kapele je predsednik Sklada za slovensko kapelo Nemanich zaupal washingtonskemu pomožnemu odboru ter novoustanovljenemu Odboru za zvezo (angl. *Liaison Committee*), na čelo katerega je imenoval Cirila Žebota. Temu sta asistirala zgodovinar in uslužbenec Svetovne banke Bogomir Chokel⁵² in Vladimir Pregelj. Odboru za zvezo je *de iure* pripadlo usklajevanje dejavnosti med glavnim odborom Sklada in slovensko-ameriško skupnostjo na eni strani ter upravo narodnega svetišča, izbranim arhitekturnim podjetjem Maginnis and Walsh and Kennedy iz Bostona ter umetniki slovenskega porekla na drugi strani.⁵³ Vendar pa je, kot bomo videli v nadaljevanju, gradnjo kapele *de facto* nadzoroval in vodil washingtonski pomožni odbor.⁵⁴

⁴⁵ »Contributes \$ 1000 to Chapel Fund«. *Ameriška domovina*, 19. 1. 1968, letnik 70, št. 14, str. 6.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 4.

⁴⁸ 19. 6. 1973 je papež Pavel VI. odlikoval Slovenski zavod v Rimu z naslovom papeški.

⁴⁹ Msgr. Louis Baznik je takrat nastopal tudi v vlogi vodje ameriškega Odbora za podporo Sloveniku.

⁵⁰ Kolar, *Nekateri vidiki*, str. 279.

⁵¹ Nemanich, *A Word of Introduction*, str. 3.

⁵² Voje, *Pisma Gregorja Čremošnika*, str. 78; Chokel, *The Archives of Bulgaria*, str. 443–448.

⁵³ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 64–65.

⁵⁴ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pismo Washingtonskega odbora za Slovensko kapelo neznanemu prejemniku iz New York Cityja, 18. 100. 1967.

Odbor za zvezo, pri katerem je glavno besedo vselej imel Žebot, je menil, da mora kapela izražati dve temeljni misli: začetek in razvoj krščanske vere pri Slovencih ter prispevek slovenskega krščanstva k ameriški družbi. Po Žebotovo naj bi kapela prav tako pričevala o prispevku slovenskih priseljencev in njihovih potomcev, rojenih v ZDA, ameriški državi in njenemu načinu življenja. Poudaril je, da kapela ne bo stala le kot spomenik slovenski krščanski tradiciji, temveč tudi kot simbol trdoživosti slovenskega naroda v luči njegove burne zgodovine.⁵⁵ Člani kasnejšega Odbora za posvetitev, med njimi še zlasti brata Mejač, se z Žebotom niso povsem strinjali; po njihovo naj bi bil temeljni namen kapele ta, da služi »kot trajno in častno priznanje delu ameriških Slovencev«, mladim rodovom slovenskega porekla pa še kot »spomenik o duhovnem izročilu njihovih očetov in našem slovenskem izvoru«. So si bili pa vsi enotni v tem, da se morajo arhitekti pri oblikovanju arhitekturne zasnove kapele zgledovati po slovenskem Marijinem narodnem svetišču Marija Pomagaj na Brezjah, ki velja za eno najpomembnejših verskih središč na slovenskem etničnem ozemlju.⁵⁶

Poleti 1968 je Odbor za zvezo vzpostavil stik z umetniki slovenskega porekla, da bi zagotovil njihovo sodelovanje pri oblikovanju ključnih umetniških del za kapelo. V skladu z željami vodilnih akterjev obeh washingtonskih odborov, ki so naposled dosegli konsenz, je bila upodobitev Marije Pomagaj zaupana akademskemu slikarju iz Slovenije Leonu Koporcu, ki je sledil originalni Layerjevi predlogi z Brezij. Za izdelavo osnutkov za notranje reliefe kapele so angažirali priznanega akademskega kiparja slovenskih korenin Franceta Goršeta.⁵⁷ Ta je po manjšem nesoglasju osnutke tudi izdelal,⁵⁸ arhitekturno podjetje Maginnis and Walsh and Kennedy pa je za izdelavo reliefov iz marmorja angažiralo umetnike iz Italije.⁵⁹ Takrat so ugledni posamezniki iz vrst slovensko-ameriške skupnosti zahtevali, da bi pri napisih v kapeli prevladoval slovenski jezik, vendar se s tem niso strinjali niti člani obeh washingtonskih odborov niti vodstvo svetišča.⁶⁰

Glavni odbor Sklada za slovensko kapelo in vodilni akterji obeh washingtonskih odborov so naposled pripravili obsežen seznam dorečenih podrobnosti in arhitekturnih značilnosti, ki so po njihovo odražale slovensko cerkveno tradicijo, ter ga posredovali glavnemu arhitektu Eugenu F. Kennedyju ml. s prošnjo, da se zagotovi pristnost končne zasnove kapele.⁶¹

⁵⁵ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril A. Zebot, What does this Chapel Mean?, predavanje na Univerzi Georgetown, nedatirano, str. 1–7.

⁵⁶ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Posvetitveni odbor, Spominska knjiga, Posvetitev Slovenske kapele.

⁵⁷ Arnež, *Sculptor France Gorše*.

⁵⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 2.

⁵⁹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Washington Committee For A Slovenian Chapel Meeting, February 10, 1969.

⁶⁰ »V slovensko kapelo v Washingtonu slovenski napis«. *Ameriška domovina*, 9. 8. 1969, letnik 69, št. 112, str. 2.

⁶¹ Mejač in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 66.

Sočasno z načrtovanjem umetniške podobe slovenske kapele je akcija za zbiranje sredstev zanj dobila nove razsežnosti. Sredi leta 1968 je washingtonski pomožni odbor izdal promocijsko brošuro, ki je z ilustriranimi vsebinami predstavila zgodovinski in verski pomen kapele ter vsebovala poziv k zbiranju sredstev. Brošura je bila izjemno priljubljena, njena prva naklada 10.000 izvodov je bila hitro razprodana, kar je zahtevalo dodaten ponatis 5.000 izvodov. Brošura se je izkazala kot eno ključnih orodij kampanje.⁶²

V tem letu je na nabirko pozitivno vplival obisk mariborskega škofa Maksimilijana Držečnika, ki je 29. avgusta 1968 daroval sveto mašo v narodnem svetišču v ameriški prestolnici ter nagovoril prisotne tako o pomenu bodoče kapele kot slovenskega zavoda Slovenik v Rimu. Ob drugih priložnostih med svojim obiskom Združenih držav, vključno s 75. obletnico slovenske župnije sv. Vida v Clevelandu, je izrazil podobne spodbudne misli za oba projekta.⁶³

Do januarja 1969 je bilo skupno zbranih že 55.000 dolarjev, kar je omogočilo drugo plačilo svetišču v višini 32.000 dolarjev. Vzporedno so arhitekti pripravili podrobne tehnične načrte, s čimer so bila ustvarjena potrebna izhodišča za začetek gradnje poleti 1969.⁶⁴

Gradnja same kapele se je sicer začela poleti leta 1969, vendar je nato zastala zaradi stavk v italijanskih kamnolomih in ameriških pristaniščih, ki so do konca leta ovirale pravočasno dobavo gradbenega materiala.⁶⁵ Te zamude so vplivale na celoten potek gradnje in zahtevale prilagoditve prvotnim načrtom. Washingtonski pomožni odbor je, podobno kot v fazi načrtovanja, tudi med gradnjo pozorno spremljal potek del. S pogostimi konferencami in memorandumi je odbor podajal svoje predloge glede različnih detajlov kapele. Ta priporočila, ki so izhajala tako iz njihovih lastnih pripomb kot tudi pripomb glavnega odbora Sklada za slovensko kapelo, so bila ključnega pomena za usmerjanje gradnje.⁶⁶

Avgusta 1969 je slovenski duhovnik Vital Vodušek iz San Francisca ob vrnitvi iz takratne Socialistične republike Slovenije (SRS) v ameriško prestolnico prinesel Koporčevo sliko Marije Pomagaj.⁶⁷ Koporčeva stvaritev, formalno darilo slovenskih škofov, je bila prvič javno razstavljena med slovensko sveto mašo, ki jo je 1. septembra 1969 v svetišču daroval pomožni škof ljubljanske nadškofije Stanislav Lenič. Ta dogodek je predstavljal pomemben mejnik v procesu izgradnje slovenske kapele.⁶⁸ Trunk, ki je takrat kot Voduškov gost prav tako živel v San

⁶² The Washington Committee for the Slovenian Chapel, *Slovenian Chapel in the National Shrine*, str. 2–3.

⁶³ »Škof dr. Držečnik pride danes v Cleveland«. *Ameriška domovina*, 30. 8. 1968, letnik 66, št. 168, str. 2.

⁶⁴ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 66.

⁶⁵ »Millions strike in Italy«. *The New York Times*, 13. 2. 1969, letnik 118, št. 40563, str. 3; »Accords reached in Italian Strike«. *The New York Times*, 15. 11. 1969, letnik 118, št. 40838, str. 17.

⁶⁶ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 66.

⁶⁷ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 6.

⁶⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 4.

Franciscu, je kasneje dejal, da je Vodušek s podobo brezjanske Marije prinesel v ZDA »del domovine«. »Mati božja na Brezjah je naša domovina,« je še pripomnil.⁶⁹

Vzporedno z gradnjo, ki je kljub zamudam napredovala, se je pojavilo vprašanje posvetitve kapele. Washingtonski pomožni odbor je na zahtevo glavnega odbora Sklada za slovensko kapelo v začetku leta 1970 začel iskati primeren datum za slovesnost ter prostore za poznejšo pogostitev. Kot najbolj primeren se je izkazal konec tedna ob prazniku Marijinega vnebovzeta, od 13. do 15. avgusta 1971. Ta datum je bil uradno potrjen na srečanju predstavnikov glavnega odbora Sklada za slovensko kapelo in washingtonskega pomožnega odbora v ameriški prestolnici maja leta 1970. Takrat je bil ustanovljen tudi Odbor za posvetitev slovenske kapele (angl. *Slovenian Chapel Dedication Committee*), ki je bil zadolžen za organizacijo tega pomembnega dogodka. Novi odbor je v svojih vrstah združeval že znane obraze washingtonske slovensko-ameriške skupnosti: izvršni odbor so sestavljali Nemanich, Žebot in Jože Zorc, med člani pa so izstopali brata Mejač, Vladimir Pregelj ter Richard Terselic.⁷⁰ Delil se je na tri pododbore: pododbor za logistiko, pododbor za informacije in propagando (promocijo) ter pododbor za program posvetitve.⁷¹ Na omenjenem srečanju je bila sprejeta tudi odločitev o izdaji posebne spominske znamke ob posvetitvi, vključno z dogovorom o njeni grafični podobi. Izdelava znamke je bila zaupana glavnemu uredniku publikacij za mednarodno numizmatiko in filatelijo pri Minkus Publ. Co. in kulturnemu delavcu iz New Yorka Rudyju Večerinu, ki je kasneje sodeloval tudi pri tehnični pripravi in izdaji spominske knjige ob posvetitvi slovenske kapele v Washingtonu.⁷² Sledila je distribucija znamk, ki je izdatno opozorila širšo slovensko-ameriško skupnost na ta pomembni dogodek.⁷³ V želji po dosegu prav tega cilja je v novembru Ciril Mejač v imenu Sklada za slovensko kapelo k nakupu znamk povabil tudi vsa društva takrat najštevilčnejše slovensko-ameriške bratske podporne zveze Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ, angl. *Slovene National Benefit Society*), ki je po svojem statutu verske dejavnosti ločevala od dejavnosti organizacije.⁷⁴

Zadnja faza zbiranja sredstev, ki je zajela tudi Kanado,⁷⁵ je dosegla svoj vrhunec konec julija 1970, ko je bila presežena načrtovana vsota 70.000 dolarjev. V spominski knjigi, ki sta jo za slovesnost ob posvetitvi kapele pripravila Mejač in Pregelj, so med darovalci posebej izpostavljeni (v slovenščini ali angleščini): slovensko-ameriške bratske podporne organizacije KSKJ, SŽZ, Ameriška bratska zveza (ABZ), Ameriška

⁶⁹ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 6.

⁷⁰ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Slovenian Chapel Dedication Committee – Meeting, 2. 7. 1971.

⁷¹ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pojasnilo Cirila Mejača o delovanju Odbora za posvetitev, nedatirano in nepodpisano.

⁷² »Izgubili smo prijatelja ...«. *Ameriška domovina*, 22. 4. 1974, letnik 76, št. 72, str. 2.

⁷³ NAŠL, Ciril Mejač, Kapela, Pismo Branimirja Chokla slovensko-ameriški skupnosti, 25. 9. 1970.

⁷⁴ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pismo Cyrila J. Mejača predstavnikom in članom S.N.P.J., 11. 11. 1970.

⁷⁵ »Slovenska kapela v Washingtonu vabi«. *Slovenska država*, maj-junij 1971, letnik 22, št. 5-6, str. 1.

dobrodelna zveza (angl. *American Mutual Life Association*), Zapadna slovanska zveza (ZSZ); župnije Mother of God Church iz Waukegana (Illinois), Saint Joseph Church iz Joliet (Illinois), Church of the Queen of Holy Rosary iz Denverja⁷⁶ (Kolorado), Slovenska cerkev sv. Cirila v New York Cityju (New York), St. Lawrence Church iz Clevelanda (Ohio); ter podjetje A. Grdina & Sons Inc. in družina Birs iz Denverja. Z manjšimi zneski so svoje prispevala tudi društva in posamezniki z vseh koncev ZDA, s Koroške v Avstriji in iz Furlanije - Julijske krajine v Italiji ter iz drugih držav, v katerih so živeli Slovenci.⁷⁷ Del sredstev so prispevali tudi posamezniki in društva SNPJ.⁷⁸ S tem se je projekt izkazal za takšnega, ki presega ideološke razlike – združil je namreč ljudi z različnimi prepričanji.

Kapela je bila dokončana julija 1971, ob čemer je bilo izplačano še zadnje plačilo svetišču v višini 15.000 dolarjev.⁷⁹ Tik pred dokončanjem so v uredništvu *Slovenske države* novo kapelo pozdravili z naslednjimi pomenljivimi besedami: »Izmed vseh spomenikov, ki so jih postavili v tej deželi Ameriški Slovenci, bo Slovenska kapela najtrajnejši in najpomembnejši versko-kulturni spomenik«. ⁸⁰

Poslikava in oprema kapele

Slovenska kapela je postavljena na zahodni strani Spominske dvorane in po dostopnem viru v slovenskem jeziku ter prevodu le-tega v angleščino, ki je krožil med slovensko-ameriško skupnostjo, obsega bodisi 275⁸¹ bodisi 300 kvadratnih čevljev⁸² (dobrih 25 oziroma 27 kvadratnih metrov). Njena celostna umetniška podoba po mnenju snovalcev združuje arhitekturo, kiparstvo in slikarstvo v enovit izraz pobožnosti ter ponosa slovenskega naroda.

Na vhodu v kapelo, nad portalom, obiskovalca pričakajo pozdravni napis v angleščini »OUR LADY OF BREZJE PATRONESS OF SLOVENIA« (slov. *Naša brezjanska Gospa, zaščitnica Slovenije*) in posvetilni besedili, prav tako v angleščini, vklesani v obe steni. V levi je vklesano:

THE CHAPEL OF OUR LADY OF BREZJE WAS BUILT TO REFLECT THE SLOVENES' SPECIAL LOVE FOR THE BLESSED MOTHER. IT COMMEMORATES THE TWELVE HUNDREDTH ANNIVERSARY OF CHRISTIANITY AMONG THE SLOVENES AND HONORS ALL WHO HAVE CONTRIBUTED TO THIS

⁷⁶ Verbič-Koprivšek, *Razvoj etnične naselbine na primeru Slovencev v Denverju*.

⁷⁷ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 68–87.

⁷⁸ Tako je na primer v decembru 1970 finančno podprlo gradnjo kapele številčno Društvo št. 540 SNPJ. IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Pismo Društva št. 540 Slovenske narodne podporne jednote Mary Mejac, 21. 12. 1970.

⁷⁹ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 67.

⁸⁰ »Slovenska kapela v Washingtonu vabi«. *Slovenska država*, maj–junij 1971, letnik 22, št. 5-6, str. 1. Uredništvo, »Slovenska kapela v Washingtonu vabi«. *Slovenska država*, maj–junij 1971, letnik 22, št. 5-6, str. 1.

⁸¹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Zbirka za slovensko kapelo v Narodnem svetišču v Washingtonu, str. 1.

⁸² IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Campaign for a Slovenian Chapel in the National Shrine in Washington, D. C. – Information Sheet, str. 1.

HERITAGE.⁸³ AMONG THESE ARE BISHOP ANTON MARTIN SLOMŠEK (REAR SCULPTURE ON THE LEFT), WHO INITIATED THE MODERN RENEWAL OF CHRISTIAN FAITH AND INDIGENOUS CULTURE OF THE SLOVENES, AND HIS CONTEMPORARY, BISHOP FREDERIC BARAGA (FRONT SCULPTURE ON THE RIGHT), WHO CAME TO AMERICA AS AN APOSTLE OF THE GREAT LAKES INDIANS AND BECAME A CO-FOUNDER OF THE CATHOLIC CHURCH IN THE UNITED STATES.⁸⁴

V desni steni pa je posvetilni napis:

THIS CHAPEL OF OUR LADY OF BREZJE, PATRONESS OF THE SLOVENES, WAS DEDICATED ON AUGUST 15, 1971, BY BISHOPS MAKSIMILIJAN DRŽEČNIK OF MARIBOR AND JANEZ JENKO OF KOPER IN SLOVENIA. AN ANNIVERSARY MASS WILL BE OFFERED IN THIS CHAPEL EACH AUGUST 15 IN PERPETUITY, SO THAT THE CHRISTIAN FAITH AND CULTURE OF THE SLOVENES MAY ENDURE AMONG THEIR SUCCEEDING GENERATIONS. THE FRONT SCULPTURE ON THE LEFT SYMBOLIZES THE BAPTISM OF PRINCE GORAZD, MARKING THE BEGINNING OF CHRISTIANITY IN SLOVENIA. THE REAR SCULPTURE ON THE RIGHT ALLEGORIZES THE GIFTS OF FAITH AND CULTURE THAT SLOVENIAN IMMIGRANTS BROUGHT WITH THEM TO AMERICA.⁸⁵

Obiskovalca ob prihodu v kapelo najprej pritegne bogata stropna poslikava, ki jo je zasnovalo in izvedlo arhitekturno podjetje Maginnis and Walsh and Kennedy. Poslikava s svojimi bogatimi stiliziranimi geometrijskimi in vegetativnimi vzorci, ki temeljijo na barvah slovenske trobojnice, služi poudarjanju slovenskega značaja kapele.

Dekorativni vzorci, ki so po stropu razporejeni v borduri svetlomodrega osemkotnika in po svoji obliki spominjajo na medaljon, v katerega je vrisan križ, se (najverjetneje) zgledujejo po motivih, ki jih lahko najdemo na slovenskih narodnih vezeninah. Med njimi lahko najprej prepoznamo nagelj, razporejen po krakih križa, ki je v skladu z upodobitvami na vezeninah naslikan v profilu in predstavlja enega

⁸³ Podobno misel so snovalci slovenskega zavoda Slovenik v Rimu vklesali v spominsko ploščo, ki se nahaja v njegovem preddverju: »Slovenci širom po svetu hvaležni za dar vere ob 1200-letnici pokristjanjenja izročajo Slovenik slovenskemu narodu, da bi mu hranil naprej v prihodnost plamen evangelija in luč kulture.« Kolar, *Nekateri vidiki*, str. 278.

⁸⁴ Prevod: Kapela brezjanske Marije Pomagaj je bila zgrajena kot odraz posebne ljubezni Slovencev do blažene Marije. Zaznamuje 1200-letnico krščanstva med Slovenci in časti vse, ki so prispevali k tej dediščini. Med njimi sta škof Anton Martin Slomšek (zadnja skulptura na levi), ki je začel sodobno prenovu krščanske vere in avtohtone kulture med Slovenci, in njegov sodobnik, škof Friderik Baraga (sprednja skulptura na desni), ki je prišel v Ameriko kot apostol Indijancev ob Velikih jezerih in postal soustanovitelj Katoliške cerkve v ZDA.

⁸⁵ Prevod: Kapelo brezjanske Marije Pomagaj, zavetnice Slovencev, sta 15. avgusta 1971 posvetila mariborski škof Maksimilijan Držičnik in koprski škof Janez Jenko. V tej kapeli se bo 15. avgusta vsako leto za vse večne čase darovala jubilejna maša, da bi se krščanska vera in kultura Slovencev ohranili med naslednjimi rodovi. Sprednja skulptura na levi simbolizira krst kneza Gorazda, ki pomeni začetek krščanstva na Slovenskem. Zadnja skulptura na desni slavi darove vere in kulture, ki so jih slovenski priseljenci prinesli s seboj v Ameriko.

od najpogostejših rastlinskih motivov na vezeninah,⁸⁶ sploh na Gorenjskem. V borduri osemkotnika lahko prepoznamo tudi druge geometrijske oblike, sploh križce in krožce, najpogosteje pa se pojavlja srce. To je na stropu upodobljeno dvakrat; znotraj bordure so drug za drugim razporejena srca ter v štirih kvadratih, ki so na konicah krakov grškega križa in tvorijo obliko štiriperesne deteljice. Znotraj večjega, svetlega osemkotnika je še en manjši, temno moder, znotraj katerega prepoznamo še en, na slovenskem etničnem ozemlju izjemno pogost motiv – drevesce, najverjetneje gre za upodobitev lipe, kar lahko sklepamo na podlagi njenih srčastih listov.

Stropna upodobitev združuje v sebi najbolj reprezentativne motive, značilne za slovenski prostor. S svojo barvo, motiviko in postavitvijo v središču kapele povezuje vse njene elemente v zaokroženo celoto, ki po viziji snovalcev kapele predstavlja slovenski narod in njegov prispevek h krščanstvu v Združenih državah.

Osrednje mesto med opremo kapele nedvomno zaseda oltar, posvečen brezjanski Materi božji, ki je bil posvečen leta 1971 skupaj s kapelo. Izdelan je iz svetlega marmorja botticino, dvignjen je nad tlemi ter postavljen na marmorno stopnico, na kateri je vrezana letnica 745, ki naj bi po interpretacijah snovalcev kapele označevala datum krsta karantanskega kneza Gorazda in s tem uradni začetek širjenja krščanstva med Slovenci,⁸⁷ ter besedna zveza »BAPTISM OF PRINCE GORAZD« (slov. *Krst kneza Gorazda*).⁸⁸ Sam oltar je postavljen na dveh nizkih podstavkih, kamor je postavljen antependij, na sredini katerega je v krožni niši vklesan slovenski emblema, ki vključuje polmesec s tremi šestkrakimi zvezdami ter angleško besedo »SLOVENIA«. Na menzi oltarja so z zlatimi črkami v slovenščini vklesane besede »MARIJA POMAGAJ Z BREZIJ, PROSI ZA NAS«.

Za antependijem in menzo je stenska plošča, ki zaradi rdečega marmorja deluje kot nastavek oltarja. Na njej je izklesana zlata elipsa, iz katere se vijejo sončni žarki. S svojo obliko spominja na medaljon oziroma svetinjo, vse skupaj pa deluje kot tron oltarja. V tronu je osrednji oltarni sakralni element kapele, reprodukcija podobe brezjanske Marije z detetom, ki jo je naslikal Leon Koporc, profesor umetnosti v Ljubljani. Koporčevo delo je reprodukcija originala, ki ga je naslikal Leopold Layer,⁸⁹ in se nahaja v baziliki Marije Pomagaj na Brezjah. Slikarsko delo prikazuje že uveljavljen, na slovenskem etničnem ozemlju pogost motiv Marije Pomagaj, upodobljene v tričetrtinskem profilu, ki v naročju drži malega Kristusa. Zlati kroni, ki ju na podobi nosita Marija in Kristus, sta prav tako verodostojni reprodukciji originalov, ki ju je izdelal Alojz Žmuc.

⁸⁶ Niklsbacher-Bregar, *Narodne vezanine*, str. 22.

⁸⁷ Letnica 745 lahko v zgodovinskem kontekstu kvečjemu označuje podreditev Karantancev Bavarcem in Frankom. Takrat so bili na Bavarsko odpeljani tudi talci, med katerimi sta bila Gorazd in Hotimir. Kdaj sta prejela krst, ni znano; vemo, da se je Gorazd okoli leta 749 vrnil v Karantanijo kot kristjan. Pokristjanjevanje Karantancev pa se je začelo šele leta 757, ko je v Karantanijo prišel škof Modest. Podrobneje: Štih in Winckler, *Zgodnjesevrednješki začetki*, str. 30 in 35.

⁸⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Chapel of Our Lady of Brezje, str. 2.

⁸⁹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 4.

Sam oltar naj bi nosil simboliko moči, odločnosti in vztrajnosti – kreposti, ki so jih naročniki z arhitektom pripisali slovenskemu narodu.

Slika 1: Oltar, posvečen brezjanski Materi Božji (foto: David Hazemali, junij 2018).⁹⁰

Celotno notranjščino slovenske kapele krasijo marmorne stenske plošče iz belega in rdečega marmorja. Bele marmorne plošče nosijo kiparsko okrasje, medtem ko imata dve rdeči izklesan napis v zlati barvi. Kiparsko okrasje, štiri stilizirane reliefne skupine, ki so umeščene na stene levo in desno od oltarja, je zasnoval takrat v New Yorku živeči kipar Gorše.⁹¹

Prva skulptura, umeščena na levo steno zraven oltarja, prikazuje po mnenju snovalcev začetek širjenja krščanstva med Slovenci. V štirih stiliziranih, celopostavnih figurah lahko prepoznamo prizor krsta kneza Gorazda. Stoječa figura, upodobljena na desni strani skupine, pred katero kleči knez Gorazd, predstavlja škofa Modesta.

V drugi skupini, ki se prav tako nahaja na levi strani kapele, je upodobljenih pet stoječih, celopostavnih figur, med katerimi so štirje odrasli in otrok. Skupina ponazarja škofa Antona Martina Slomška, upodobljenega v profilu, v škofovskih oblačilih in s knjigo, ki se zavzema za širjenje krščanske omike med Slovenci. Slomšek je v skladu s svojo vlogo, ki jo je imel v slovenskem prostoru, in zapuščino upodobljen kot učitelj.

⁹⁰ Osebni arhiv Davida Hazemalija.

⁹¹ Arnez in Vecerin (ur.), *Sculptor France Gorše*, str. VI; Sedej, *Akademski kipar France Gorše*, str. 12–13.

Med obema skulpturama je stenska plošča iz rdečega marmorja, ki nosi zlat napis znane Slomškove misli o veri, materinščini in omiki: »SVETA VERA BODI VAM LUČ, MATERNI JEZIK BODI VAM KLJUČ DO ZVELIČANSKE (sic) NARODOVE OMIKE«.⁹²

Slika 2: Leva skupina reliefov (foto: David Hazemali, junij 2018).⁹³

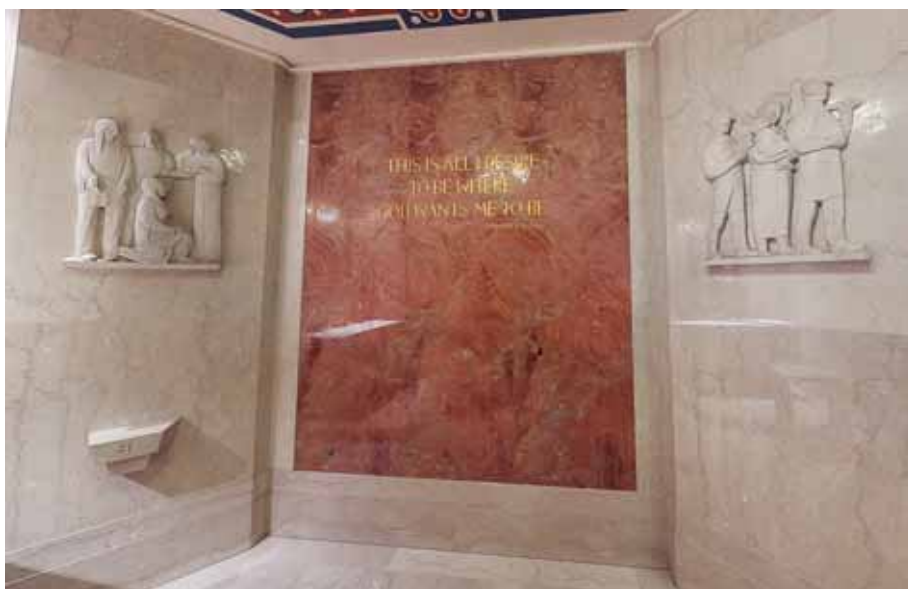
Druga skupina reliefov je na desni strani kapele. Skupini levo in desno od oltarja se tematsko navezujeta, saj je ponovno upodobljena skupina treh stoječih, celopostavnih figur ter četrti, klečeča figura. Celotna skupina ponazarja škofa Barago med njegovim misijonarskim delom pri staroselcih Velikih jezer.

Četrta skupina po svojem motivu najbolj izstopa. Upodobljeno vidimo skupino ljudi v gibanju, delavsko družino, kar prepoznamo po atributu – krampu, ki ga v rokah drži moška figura. Skupina prikazuje motiv Mati-Domovina-Bog, ki ga predstavlja delavska družina slovenskih priseljencev kot simbol slovenskega prispevka h katoliški veri in krščanski kulturi v ZDA. Na steni med obema ploščama je v angleščini vrezana znana Baragova molitev: »THIS IS ALL I DESIRE: TO BE WHERE GOD WANTS ME TO BE« (slov. *Moja edina želja je, da bi bil tam, kjer me želi imeti Bog*).⁹⁴

⁹² IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Chapel of Our Lady of Brezje, str. 2.

⁹³ Osebni arhiv Davida Hazemalija.

⁹⁴ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Chapel of Our Lady of Brezje, str. 2.

Slika 3: Desna skupina reliefov (foto: David Hazemali, junij 2018).⁹⁵

S tem so bili v kapeli prikazani po mnenju snovalcev ključni dogodki v zgodovini krščanstva na slovenskem etničnem ozemlju ter ovekovečeni spomini na oba slovenska škofa, Slomška, ki je deloval na slovenskih tleh, in Barago, čigar delovanje je bilo osredotočeno na območje Združenih držav in deloma tudi na Kanado.⁹⁶

Pomembni prispevki različnih umetniških delavnic dodatno bogatijo notranjost kapele. Oltarni nastavki so delo cenjene barcelonske delavnice Corbero. Dekoracijo stropa, ki prispeva k mističnemu vzdušju prostora, je oblikovalo podjetje Rambusch Decorating Company. Podjetje Metallic Arts of New England, Inc., je prispevalo izvrstna svetila, medtem ko je podjetje DiNatale Marble Co. strokovno položilo elegantne marmorne obloge. Skupaj so s svojo umetniško dovršenostjo prispevali k vzvišenemu vzdušju prostora in poudarili njegovo duhovno ter estetsko vrednost.

Nad portalom obiskovalca iz kapele pospremiijo besede velikana slovenske književnosti Ivana Cankarja: »THE MERCIFUL EYES OF OUR MOTHER OF BREZJE WILL LOOK UPON YOU AND YOU WILL BE CONSOLED« (slov. *Ozrle se bodo vate usmiljene oči Matere z Brezij in potolažen boš*).⁹⁷

Delo Odbora za posvetitev slovenske kapele

Odbor za posvetitev slovenske kapele je imel pred seboj zahtevno nalogo, saj so poleg gostov z vseh koncev ZDA pričakovali tudi romarje s slovenskega

⁹⁵ Osebni arhiv Davida Hazemalija.

⁹⁶ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedaritno poročilo, str. 2.

⁹⁷ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Chapel of Our Lady of Brezje, str. 2.

etničnega ozemlja in nekaterih drugih držav po svetu, v katerih so živeli Slovenci in njihovi potomci. Ciril Mejač in Pregelj sta v zvezi s tem zapisala:

*Posvetitev Slovenske kapele in z njo združene cerkvene in kulturne slovesnosti so bile verska in narodna manifestacija slovenstva v ameriški prestolnici, javna, s pravico in skupnim vabilom, da se udeleže vsi Slovenci.*⁹⁸

Posebna vabila so bila poslana slovenskim škofom, slovensko-ameriškim katoliškim organizacijam, predstavnikom društev SNPJ,⁹⁹ izvoljenim ameriškim političnim funkcionarjem slovenskega rodu ter izbranim predstavnikom Cerkve v Ameriki. V svojih spominih sta opozorila na to, da »nosilci in predstavniki oblasti v jugoslovanski Sloveniji niso bili povabljeni in na posvetitvi nihče ni niti zastopal niti uradno predstavljal komunističnega režima«.¹⁰⁰

Breme organizacijskih in drugih obvez je namesto izvršnega odbora moral nositi Ciril Mejač ob skromni pomoči nekaterih drugih članov. V zvezi s tem je Mejač v svojih spominih zapisal, da naj Žebot ne bi bil pomagal pri ključnih korakih priprav na posvetitev, čeprav so nanj gledali kot na neformalnega predsednika odbora. Žebot je ponujeno funkcijo predsednika celo zavračal, posledično je odbor *de jure* ostajal brez predsednika.¹⁰¹ Mejač se je pri vodenju odbora pogosto spoprijemal z odsotnostjo ključnih članov, med njimi Žebota in J. Zorca, ki se zadnjih nekaj mesecev pred posvetitvijo kapele nista redno udeleževala sestankov, kar poleg Mejačevih spominov potrjujejo tudi zapisniki sej odbora.¹⁰² Poleg tega je na predlog Antonie Turek Ciril Mejač postal še predsednik pododbora za program posvetitve.¹⁰³

Sočasno z zahtevnim logističnim podvigom je Odbor za posvetitev po različnih kanalih o posvetitveni slovesnosti komuniciral s predstavniki svetišča, duhovščino v »novi« in »stari domovini«, posamezniki z vseh koncev sveta pa tudi s predstavniki ameriške zvezne vlade. Poleg tega sta Ciril Mejač in Pregelj tačas aktivno urejala spominsko monografijo o slovenski kapeli, ki je luč sveta ugledala tik pred posvetitveno slovesnostjo. Spominsko knjigo s faksimili pozdravov in čestitk glavnih akterjev, (nad)škofov, kongresnikov slovenskega rodu in celo ameriškega predsednika Nixona ter papeža sta urednika izdala z namenom, da se ob posvetitvi slovenske kapele predstavijo Slovenci in slovensko-ameriška skupnost širši ameriški javnosti. Knjigo sta izdala v angleščini, čemur so, kot sta zapisala urednika, botrovale »tako praktične prednosti kot slovenske narodne koristi, ki jih knjiga ne bi imela, če bi bila izdana v slovenščini«. Kot drugi razlog za to odločitev

⁹⁸ Mejač in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 67.

⁹⁹ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pismo Cyrila J. Mejača predstavnikom in članom S.N.P.J., 11. 11. 1970.

¹⁰⁰ Mejač in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 67.

¹⁰¹ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pojasnilo Cirila Mejača o delovanju Odbora za posvetitev, nedatirano in nepodpisano.

¹⁰² Primer: IHRCA, Konrad Mejač Papers, šk. 6, Preparation (sic.) Committee for Dedication of Slovenian Chapel, Full Committee meeting, 30. 4. 1971; NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Slovenian Chapel Dedication Committee – Meeting, 2. 7. 1971.

¹⁰³ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pojasnilo Cirila Mejača o delovanju Odbora za posvetitev, nedatirano in nepodpisano.

pa sta izpostavila »mladi rod ameriških Slovencev, ki slovenščine ne obvlada in ki jim bo (knjiga, op. p.) priročnik in ogledalo kulturnega in zgodovinskega izročila njihovih prednikov«. ¹⁰⁴

Med vsemi vnosi najbolj izstopa čestitka ameriškega predsednika Richarda Nixona. V čestitki piše:

V imenu vsega ameriškega naroda, ki nenehno črpa moč iz vašega vztrajnega prizadevanja, da bi ohranili slavna izročila svojih prednikov, prisrčno pozdravljam vse Slovence, ki te dni slavijo višek svojega delovanja za ohranitev krščanskega izročila. Kapela, ki ste jo posvetili brezjanski Materi božji in stoji v Narodnem svetišču Brezmadežnega spočetja, bo pričala ne le o dvanajstih stoletjih slovenskega krščanstva, temveč tudi o pečatu, ki ga je ta ponosna dediščina vtisnila vašemu življenju in prek njega tudi ameriški kulturi. Iskreno čestitam vsem, ki so pripomogli k uspešnemu sklepu te akcije in želim, da bi vsi, ki bodo v tej kapeli molili, našli tolažbo zase, obenem pa da bi tudi prosili Boga za pogum, potreben za ohranitev človeške svobode in za pomoč človeštvu pri ustvarjanju bratstva in miru. ¹⁰⁵

V spominski knjigi so v obliki pisem svoje misli ob posvetitvi kapele pustili tudi slovenski škofi. Ljubljanski nadškof in metropolit Pogačnik je med drugim zapisal:

Prvo, kar smo Slovenci dali nastajajoči Ameriki, so bili oznanjevalci evangelija. Komaj dobrih sto let je, odkar je umrl največji med njimi, Friderik Baraga. /.../ Konec prejšnjega in v začetku tega stoletja smo Slovenci dali Ameriki obilje delovne sile. Revni izseljenci, zlasti z Dolenjskega in Bele Krajine, so odhajali rudarit v Minnesoto in Michigan. Delali so v tamkajšnjih rudokopih, navadno kot črna živina, da so siromašnim družinam v domovini pošiljali zlate dolarje. /.../ Z našimi ljudmi ali vsaj z njimi so šli vedno tudi slovenski dušni pastirji, da so jim ohranjali vero. Kapela v narodnem svetišču v Washingtonu naj bi družila vse ameriške Slovence v veri in češčenju božje Matere, naj bi bila simbol njihove povezanosti med seboj in z nekdajno domovino, pa tudi simbol povezanosti z vsemi narodi nove domovine, s katerimi jih družijo ista državljanska zavest. ¹⁰⁶

Mariborski škof Držičnik se je v svojem pismu spomnil dni, ki jih je leta 1968 preživel med Slovenci v ZDA in njihovimi potomci:

Sposebnim veseljem se spominjam obiska ameriškega narodnega svetišča v Washingtonu, ki so ga zgradili ameriški škofje na čast Brezmadežni. V tem svetišču so uredili številni drugi narodi, ki prebivajo v Ameriki, svoje kapele. Tem se pridružuje sedaj še slovenska kapela, ki ste jo uredili in okrasili slovenski rojaki v Ameriki. V njej bo podoba brezjanske Matere božje, pa tudi spomin na oba naša velikana, božjega služabnika Antona Martina Slomška in Friderika Baraga. Ta kapela vas bo odslej tesneje povezovala z ameriški katoličani, pa tudi z domovino, iz katere ste izšli ... ¹⁰⁷

¹⁰⁴ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril J. Mejac in Vladimir Pregelj, Pojasnilo – Izjava, nedatirano.

¹⁰⁵ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 1.

¹⁰⁶ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 11.

¹⁰⁷ Ibid., str. 12.

Apostolski administrator Slovenskega primorja škof Jenko pa je zaželel, da naj

*Slovenska kapela v Washingtonu in Slovenski duhovniški zavod v Rimu vsemu svetu zgovorno pričata o malem katoliškem slovenskem narodu, njegove verne pripadnike v domovini, zamejstvu in zdomstvu pa povezujeta in spodbujata, da z navdušenjem in stanovitnostjo delamo za velike narodne in verske ideale.*¹⁰⁸

Na narodnopolitično vlogo kapele je opozoril ameriški kongresnik slovenskega rodu iz ameriške zvezne države Kansas Joe Skubitz. V svoji spomenici je izrazil prepričanje, da je z izgradnjo kapele slovensko-ameriška skupnost poskrbela za to, da sta odslej »tudi slovenski narod in njegova kultura trajno vgrajena v to cerkev, ki bo, upamo, stala še čez tisoč let«.¹⁰⁹

V spominski knjigi najdemo še čestitke apostolskega delegata v ZDA Luigija Raimondija, washingtonskega kardinala P. O'Boyle, marquetskega škofa Salatke, nekdanjega senatorja zvezne države Ohio slovenskih korenin Franka Lauscheta, ob Skubitzu še dveh ameriških kongresnikov slovenskega rodu – Johna Blatnika in Phillipa Ruppeja ter še mnogo drugih.¹¹⁰

Večina od 169 romarjev iz »stare domovine« je skupaj s škofoma Držečnikom in Jenkom na letališče Dulles v bližini ameriške prestolnice prispela 13. avgusta. Od tam so jih organizatorji prepeljali v hotel Sheraton Park. Za vse slovenske romarje so v soboto zjutraj priredili sveto mašo kar v hotelu, nato pa so jih organizatorji s posebnimi avtobusi peljali na ogled mestnih znamenitosti. Sledil je ogled pokopališča Arlington in muzeja Smithsonian, kjer so si ogledali razstavo o delu in življenju slovenskih priseljencev, ki jo je pripravil Bogomir Chokel.¹¹¹ Ti so romarjem na avtobusih razdelili tudi izvode spominske knjige.¹¹²

Dan pred slovesno posvetitvijo kapele, 14. avgusta, sta v hotelu potekala slavnostna akademija in banket. Dvourni kulturni program, ki se je začel ob 17. uri, je nosil naslov »Krščansko izročilo Slovencev«. Združeval je nastope slovensko-ameriških zborov, gledališke uprizoritve, recitacijo Cankarjeve »Večerne molitve« ter projekcijo dokumentarnega filma »Brezje« ob 70-letnici posvetitve brezjanske cerkve, dopolnjene z branjem odlomka iz Baragovih spisov v jeziku Indijancev plemena Ojibve.¹¹³

Po akademiji je bil v sosednji dvorani banket za okoli 1400 gostov. Sledilo je več govorov eminentnih gostov, med njimi obeh prisotnih slovenskih škofov in p. dr. Romana Tominca, zastopnika slovenske province frančiškanskega reda, ki

¹⁰⁸ Ibid., str. 14.

¹⁰⁹ »Ameriški zvezni poslanec Joe Skubitz iz Kansasa o Slovenski Kapeli«. *Slovenska država*, september–oktober 1971, letnik 22, št. 9–10, str. 1.

¹¹⁰ Mejac in Pregelj (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*, str. 15.

¹¹¹ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Pojasnilo Cirila Mejača o delovanju Odbora za posvetitev, nedatirano in nepodpisano.

¹¹² »Slovenska kapela v Washingtonu vabi«. *Slovenska država*, maj–junij 1971, letnik 22, št. 5-6, str. 1.

¹¹³ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 3.

je oskrboval Brezje. Med številnimi častnimi gosti je bil takrat že nekdanji senator slovenskih korenin Frank Lausche, ki je svoj nagovor v slovenščini zaključil s pomenljivo mislijo:

*Ta kapela Brezjanske Matere božje bo spominjala ljudi vsepovsod – in to po pravici – na pomembnost slovenskega naroda, na njegove kulturne doprinose vsemu svetu in na dvanajst stoletij dosledne krščanske zgodovine.*¹¹⁴

Slavnostna akademija se je končala s plesom. Ivan Merlak se je v svojih spominih spomnil pomenljivega dialoga, ki ga je imel s prisotnimi člani slovensko-ameriške skupnosti. Na vprašanje, zakaj ameriški Slovenci med seboj večinoma govorijo angleško, naj bi več prisotnih v en glas dejalo naslednje:

*Če ne govorimo slovensko, ne smete misliti, da nič slovenskega ne znamo. Vsakdo govori najrajši tisti jezik, ki ga najbolje zna. Mi znamo bolje angleško, ker smo se tega jezika učili v šolah. Slovensko smo se naučili pri mami v kuhinji. Tretja in četrta generacija naših izseljencev slovensko skoraj ne zna več. Vendar so ponosni na svojo slovenski rod.*¹¹⁵

Tega dne je mariborski škof Držečnik tudi blagoslovil oltar slovenske kapele.¹¹⁶

Posvetitev kapele in sveta maša

V nedeljo, 15. avgusta, na dan posvetitve, so za romarje in vse zainteresirane priredili ogled svetišča in razstave slovenske knjige na bližnji Katoliški univerzi Amerike. Avtobusi so že kmalu po deseti uri začeli vernike voziti k svetišču. Po pričevanju Merlaka je bilo dovolj časa za ogled obojega. V svetišču so si romarji ogledali Meštrovičevo Marijo in angela nad vhodom v svetišče ter kapele drugih etničnih priseljenjskih skupnosti in katoliških redov.¹¹⁷ Organizatorji so pred svetiščem organizirali samopostrežno pogostitev. Po pričevanju Merlaka je bilo pred slovesnostjo tam vse polno vernikov slovenskega porekla, ki so pričakali svoje rojake iz »stare domovine« in drugih držav po svetu. Prihajali so z vseh koncev ZDA, največ iz Clevelanda, od koder je prispelo v ameriško prestolnico 10 avtobusov,¹¹⁸ in Čikaga z okolico ter zveznih držav New York in Michigan. Nekaj jih je prišlo tudi iz slovenskega zamejstva, kanadskega Toronta pa tudi iz Argentine in drugih držav sveta.¹¹⁹

¹¹⁴ Ibid., str. 3.

¹¹⁵ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Ivan Merlak, Kratko srečanje z Ameriko in ameriški Slovenci.

¹¹⁶ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Chapel of Our Lady of Brezje, str. 2.

¹¹⁷ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, nedatirano poročilo, str. 1–2.

¹¹⁸ »Med Slovenci: Chicago«. *Slovenska država*, september–oktober 1971, letnik 22, št. 9–10, str. 2.

¹¹⁹ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 1.

Slovesnost se je začela ob 13. uri. Škof Držečnik je ob sodelovanju škofa Janeza Jenka blagoslovil kapelo in še posebej podobo brezjanske Marije, nato pa okrog tri tisoč zbranim vernikom na kratko razložil zgodovino Brezij.¹²⁰ Za primerjavo: ko je leta 1926 škof Jeglič okronal brezjansko podobo v Lemontu, se je tam zbralo dva tisoč Slovencev. 70-članski pevski zbor Korotan iz Clevelanda je zapel pesem v čast brezjanski Mariji. Tedaj se je začel razvijati sprevod v zgornje nadstropje svetišča – glavno cerkev, namenjeno bogoslužju. Na čelu procesije so ob spremstvu častne straže romarji nosili križ z dvema svečarjema ter slovensko, ameriško in vatikansko zastavo. V procesiji so sodelovali tudi številni romarji v slovenskih narodnih nošah in člani duhovščine. Med slednjimi so bili msgr. William McDonough, rektor svetišča, washingtonski pomožni škof John S. Spence, škof R. Blanchette iz Jolieta, čikaški pomožni škof Grady in škof Salatka iz škofije Marquette, naslednik Barage. Somaševalo je 38 slovenskih duhovnikov.¹²¹ Procesijo sta sklenila slovenska škofa Jenko in Držečnik.¹²²

Ko so bili vsi na svojih mestih, je washingtonski pomožni škof prebral br-zojavko papeža v angleškem jeziku, prorektor Slovenika msgr. Jezernik pa je prebral posebni pozdrav papeža v slovenščini. Msgr. Butala, župnik iz Jolieta, je prebral posvetitveno spomenico v slovenščini, ki jo velja navesti v celoti:

*Ob 1200-letnici pokristjanjenja, v času, ko je v teku postopek za beatifikacijo škofov Antona Martina Slomška in Friderika Ireneja Barage, ob navzočnosti škofov in romarjev iz Slovenije, so ameriški Slovenci v letu Gospodovem 1971, na praznik Marije Vnebovzete posvetili to slovensko kapelo v ameriškem narodnem svetišču, v prestolnici Amerike, Bogu v zahvalo, Slovenstvu v ponos, slovenskemu krščanstvu v spomenik, prednikom v čast, sodobnikom v spodbudo, bodočim rodovom za zgled.*¹²³

Msgr. Baznik je nato prebral isto spomenico v angleščini.¹²⁴ Pri slovenskem bogoslužju so se jima pridružili še ameriški škofje iz Marquette, Čikaga, Jolieta in Washingtona. Prvo berilo je v slovenščini bral Vilko Čekuta iz Toronta,¹²⁵ drugo berilo pa predsednik glavnega odbora Sklada za slovensko kapelo Nemanich v angleščini. Evangelij je pel msgr. Anton Orehar, voditelj slovenskih duhovnikov v Argentini.

Pridigo je začel škof Držečnik v slovenščini. Uvodoma je ameriške rojake pozdravil v imenu vseh slovenskih škofov z metropolitom Pogačnikom na čelu, v imenu slovenskih romarjev in vseh Slovencev iz domovine. V pridigi je poudaril,

¹²⁰ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. avgust 1971.

¹²¹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. 8. 1971, Ob dvajsetletnici Slovenske kapele v Washingtonu, neda-tirano poročilo, str. 2.

¹²² Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 1.

¹²³ Ibid., str. 1.

¹²⁴ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. avgust 1971.

¹²⁵ NŠAL, Ciril Mejač, Kapela, Nepodpisano pismo člana Pripravljalnega odbora za posvetitev slovenske kapele Vladimirju Kralju in Vilku Čekuti, 13. 3. 1971.

da je domovina – kraj rojstva in vzgoje – temelj identitete slovenskega naroda, ki se je pod božjo previdnostjo oblikoval v deželi pod Triglavom in tam razvijal svojo kulturo, obogateno s krščanskim pečatom, ki sta ga prinesla sv. brata Ciril in Metod. Ob gospodarskih težavah preteklega stoletja in posledičnem množičnem izseljevanju v Ameriko so izseljenci ohranili močne vezi s »staro domovino« prek vere in maternega jezika. Praznovanje 1200-letnice pokristjanjenja Slovencev, ki je doseglo svoj vrh z gradnjo slovenske kapele v ameriški prestolnici, je po njegovem mnenju simboliziralo hvaležnost do krščanstva, ki je ključnega pomena za narodnost in obstoj Slovencev. »Duhovna velikana« Slomšek in Baraga sta s svojo zavzetostjo in predanostjo evangeliju ter vzgoji slovenskega ljudstva dokazala, da sta vera in materni jezik nepogrešljiva elementa ohranjanja slovenske narodne omike tako doma kot v novi domovini.¹²⁶ Zadnja škofova misel je bila posvečena Brezjam. Med drugim je povedal, da so Brezje v preteklem stoletju »postale naša največja božja pot, in brezjansko Marijo upravičeno imenujemo Kraljico Slovencev«.¹²⁷

Angleško je pridigal škof Grady, nekdanji rektor narodnega svetišča. Dejal je, da je »danes Slovenija stopila na mednarodni zemljevid. Milijoni obiskovalcev te cerkve bodo nanjo opozorjeni«. Škof irskega rodu je nato spomnil, da si Slovenci in Irci nismo tuji, saj da so bili prvi misijonarji na Slovenskem s škofom Modestom na čelu – Irci.¹²⁸

Pri maši je sodeloval pevski zbor Korotan, na orgle pa je igral dr. Jerko Grzinčič. Po maši so bile pete litanije in zahvalna pesem. Sledilo je skupinsko fotografiranje na stopnišču pred svetiščem.¹²⁹ Merlak se spominja, da je nekdo takrat pripomnil: »Ko bi vas iz domovine ne bilo, bi bilo pol manj slovesno, privlačno in domače.« Nekdo drug pa naj bi takrat melanholično pripomnil: »Morda je današnji dan zadnji veliki zbor ameriških Slovencev. Dvomim, da bi se jih še kdaj toliko zbralo. Današnji dan je tudi slovo.«¹³⁰ Seveda takrat zbrani še niso slutili, da se bo slovensko-ameriška skupnost ponovno zbrala v takšnem številu dvajset let kasneje, ob prizadevanjih za priznanje samostojne slovenske države.¹³¹

Kmalu po posvetitvi kapele je moral Odbor za posvetitev urediti še zaključno bilanco. Deset dni po slovesnosti je Ciril Mejač po posvetu s člani washingtonskega pomožnega odbora in glavnega odbora Sklada za slovensko kapelo predlagal, da se stroški posvetitve in z njo povezanih slovesnosti krijejo iz Washingtona D. C., stroški svetišča pa iz Clevelanda. Odbor je škofu Gradyju namenil 200 dolarjev za pridigo v angleščini, škofu Salatki pa 100 dolarjev kot darilo za stroške v zvezi s prizadevanji za beatifikacijo Barage. Kot vnaprej dogovorjeno so 500 dolarjev poslali metropolitu Pogačniku kot kompenzacijo za kopijo umetniške slike Brez-

¹²⁶ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 1 in 6.

¹²⁷ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 6.

¹²⁸ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. avgust 1971.

¹²⁹ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 3, S. Sustersic, Special Report: Slovenian Chapel, Dedication in the Shrine, 22. avgust 1971; celoten program najdemo v dokumentu IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Spored slovenskih dni v Washingtonu ob posvetitvi slovenske kapele.

¹³⁰ Merlak, *Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine*, str. 6.

¹³¹ Klemenčič, *Izseljenske skupnosti*, str. 391–409.

janske Marije. Za povrnitev potnih stroškov škofov Držečnika in Jenka so plačali 1000 dolarjev. Obema slovenskima škofoma so poleg tega plačali po 150 dolarjev honorarja.¹³² S honorarjem so prav tako nagradili dr. Grzinčiča, ki je med mašo igral na orgle. Pevskemu zboru Korotan so plačali 500 dolarjev. Na sestanku v Clevelandu so sklenili, da bodo ostanek denarja porabili za prizadevanja za beatifikacijo Slomška in Barage ter za postavitev Slovenika v Rimu.¹³³

Posvetitev kapele je pustila močan odmev v katoliško usmerjenem slovensko-ameriškem časopisju. O njeni posvetitvi so poročali tudi v glasilu SNPJ *Prosveta*.¹³⁴ Medtem ko je v takratni SRS o tem dogodku pisal le Ivan Merlak v *Družini*, je na Koroškem župnik Vinko Zaletel v radijski oddaji in številnih predavanjih, na katerih je prikazoval posnetke s posvetitve, poudaril pomen dogodka. O kapeli so poročali tudi v Argentini, kar je dodatno utrdilo njen mednarodni pečat.¹³⁵ Kljub temu so se pojavila tudi negativna mnenja, saj so nekateri trdili, da je slovensko-ameriška skupnost za izgradnjo kapele in drugih sakralnih objektov porabila preveč sredstev. Črkovna prerivanja med zagovorniki kapele in redkimi njenimi kritiki so se še posebej razvnela v naslednjem letu (1972), ko so dokončevali rimski Slovenik. Bolj poglobljena analiza medijskih poročanj bi verjetno razkrila še dodatne vidike te zgodbe, vendar bi si takšna analiza zaslužila lasten prispevek.

Sklep

Nastanek slovenske Kapele brezjanske Marije Pomagaj v ameriški baziliki narodnega svetišča Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C. je bil kompleksen proces, ki se je začel z individualnimi pobudami v letih 1965 in 1966 in postopoma prerasel v večji institucionaliziran projekt. V prvih letih pobude so se med posamezniki porajale sanje o vzpostavitvi lastnega versko-kulturnega spomenika v ameriškem narodnem svetišču, ki bi tako kot že obstoječe tamkajšnje etnične kapele ter kapele katoliških verskih redov predstavljal njihovo pripadnost in identiteto. Kasneje so te zgodnje ideje dobile potrebno organizacijsko strukturo – s hitrim oblikovanjem odborov in formalnimi aktivnostmi, ki so omogočile pretvorbo začetnih poskusov v resen projekt. Ta evolucija od začetnih osebnih pobud do celovite institucionalizacije je pokazala, kako so Slovenci in slovenski Američani združili svoje misli in sredstva, da bi ustvarili nekaj trajnega, kar presega zgolj verski kontekst.

Poseben mejnik v tem procesu je bila akcija zbiranja sredstev, ki je privabila precejšen del slovensko-ameriške skupnosti. Levji delež potrebnih sredstev so prispevala društva slovensko-ameriških katoliških bratskih podpornih organizacij, etničnih far in posamezniki. Del sredstev so prispevali tudi posamezniki in društva

¹³² IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril Mejac za Slovenian Chapel Fund, 25. 8. 1971.

¹³³ IHRCA, Konrad Mejac Papers, šk. 6, Cyril Mejac za Members of Dedication Committee for Slovenian Chapel, 15. 10. 1971.

¹³⁴ »Slovenska kapela«, *Prosveta*, 12. 8. 1971, letnik 63, št. 136, str. 1.

¹³⁵ »Slovenska kapela v Washingtonu blagoslovljena«, *Svobodna Slovenija*, 26. 8. 1976, letnik 30, št. 34, str. 1.

SNPJ, ki je po svojem statutu verske dejavnosti ločevala od dejavnosti organizacije. S tem se je projekt izkazal za takšnega, ki presega ideološke razlike – združil je namreč ljudi z različnimi prepričanji in poudaril skupno identiteto ter pripadnost slovenstvu. Takšen široki odziv je bil ključnega pomena za nadaljnji razvoj projekta, saj je pokazal, da so verski in kulturni cilji, utemeljeni v skupni identiteti ter pripadnosti slovenstvu, sposobni združevati celo tiste, ki so bili običajno deljeni na podlagi različnih ideoloških stališč.

Washingtonska slovensko-ameriška skupnost je bila v tem procesu še posebej zaslužna za uspeh celotnega projekta. Prevzem odgovornosti in organizacijska angažiranost te skupnosti sta omogočila, da so se vsa prizadevanja, tako finančna kot organizacijska, uskladila v enoten cilj – gradnjo kapele kot simbolične točke identitete. Ta skupnost je s svojo vztrajnostjo in pripravljenostjo prevzeti breme logističnih ter administrativnih izzivov postavila temelje za projekt, ki je kmalu postal vzor uspešnega sodelovanja in medsebojne pomoči med Slovenci v ZDA in drugod po svetu.

Posebno mesto v zgodovini kapele ima tudi njena posvetitev leta 1971, ob kateri so se združili precejšen del slovensko-ameriške skupnosti, Slovenci s slovenskega etničnega ozemlja in njihovi potomci z vseh koncev sveta, na čelu z najvišjimi predstavniki slovenske duhovščine. Organizirana slovesnost posvetitve ni bila samo verski dogodek, ampak tudi velika kulturna prireditev z narodnopolitičnim podtonom, ki je okrepila občutek skupnosti in medsebojne povezanosti Slovencev »med dvema svetovoma«. Takrat je namreč več kot tri tisoč slovenskih rojakov ne le »izpričalo svoje zaupanje brezjanski Mariji«, ampak tudi »istočasno poudarilo svojo pripadnost slovenstvu«.¹³⁶

Posvetitev slovenske kapele v prestolnici najvplivnejše države na svetu v začetku 70. let prejšnjega stoletja je pomenila močan manifest, s katerim so Slovenci odločno opozorili nase, in to v času jasno razmejenih ideoloških delitev med Slovenci v takratni SRS ter preostalimi. Izpostaviti velja ugotovitev, da je jugoslovanska politika prezrla posvetitev kapele, ob tem, da njenih predstavnikov snovalci kapele, med katerimi so bili številni politični emigranti, niso povabili. Zaradi tega lahko sklepamo, da je bil s strani jugoslovanskega političnega vrha prezrt tudi njen pomen, zaradi česar kapela ni (p)ostala del kolektivnega spomina Slovencev v Sloveniji do današnjih dni.

¹³⁶ »Obletnica posvetitve Slovenske kapele«, *Ameriška domovina*, 8. 8. 1972, letnik 72, št. 151, str. 3.

Viri in literatura

Viri

Arhivski viri

Immigration History Research Center Archives, Univerza v Minnesoti, Minneapolis, ZDA
IHRCA 3406 – fond Konrad Mejac Papers, škatli 3 in 6.

Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL, fond Ciril Mejač.

Osebni arhiv Davida Hazemalija
Fotografije Slovenske kapele brezjanske Marije Pomagaj v narodnem svetišču Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C.

Objavljeni spomini

Merlak, Ivan, »Odslej tudi v Washingtonu košček slovenske domovine«. *Družina*, 5. 9. 1971, letnik 20, št. 17, str. 1 in 6.

Časopisje

Ameriška domovina, letniki 1967, 1968, 1969, 1974 in 1983.

Družina, letnik 1971, 2006, 2021.

Prosveta, letnik 1971.

Slovenska država, letnik 1971.

Svobodna Slovenija, letnik 1976.

The New York Times, letnik 1969.

Večer, letnik 2019

Zarja – The Dawn: Uradno glasilo Slovenske ženske zveze, letniki 1967, 1968 in 1971.

Literatura s spleta

Brunner, Emily, »Slovenes of Chicago«. Encyclopedia of Chicago (spletni portal <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/1153.html>, dostop 12. 2. 2025).

Jevnikar, Martin, *Mejač, J. Ciril (1924–2013)*. Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013 (spletni portal <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923680/>, dostop 1. 2. 2025).

Komar, Gvido, *Merlak, Ivan (1923–2015)*, Obrazi slovenskih pokrajin, 2020 (spletni portal <https://www.obrazislovenskipokrajini.si/oseba/merlak-ivan/>, dostop 26. 2. 2025).

Porenta, Janez, »Razstava v počastitev 50. obletnice slovenske kapele v Washingtonu«, *Družina*, 16. 12. 2022 (spletni portal <https://www.druzina.si/clanek/razstava-v-pocastitev-50-obletnice-slovenske-kapele-v-washingtonu>, dostop 27. 12. 2024).

Stopar, Andrej, »Slovenska kapela«, MMC RTV SLO, 15. 8. 2021 (spletni portal <https://www.rtvsl.si/kultura/dediscina/slovenska-kapela-brezjanske-marije-pomagaj-v-washingtonu-praznuje-50-let/590819>, dostop 12. 1. 2025).

Urednik, »Stanko Šušteršič«, *Revija Zaveza*, št. 120, 30. 6. 2021 (spletni portal <https://www.zaveza.si/zaveza/stanko-sustersic/>, dostop 24. 2. 2025).

Uredništvo, »Umrli Sobočan Vladimir Pregelj, starešina porote, ki je raziskoval Watergate«, *Večer*, 6. 5. 2019 (spletni portal https://vecer.com/svet/poslovil-se-je-vladimir-pregelj---slovenec-ki-je-bil-zraven-ko-je-odstopil-nixon-10004211#google_vignette, dostop 3. 3. 2025).

Uredništvo, *Bishop Thomas Grady*, Diocese of Orlando (spletni portal <https://www.orlandodiocese.org/bishop-thomas-grady/>, dostop 14. 2. 2025).

Literatura

- Arnež, Janez, *Slovinci v New Yorku*. New York: Studia Slovenica, 1966.
- Arnez, John A. (ur.), *Sculptor France Gorše*. New York–Washington: Studia Slovenica, 1971.
- Arnež, Janez, *Ciril Žebot in njegov politični nastop*. Ljubljana–Washington: Studia Slovenica, 2006.
- Chokel, Bogomir, The Archives of Bulgaria. *The American Archivist*, 26, 1963, št. 4, str. 443–448.
- Gobetz, Edi, *Frank Kosmach: From Pauper to President of St. Paul Federal Savings and Loan Association: a Biographical Study of a Slovenian Immigrant*. Willoughby Hills: Slovenian Research Center of America, 1982.
- Griesser-Pečar, Tamara, Ciril Žebot. Prizadevanje za samostojno Slovenijo. *Acta Histriae*, 26, 2018, št. 1, str. 277–300.
- Klemenčič, Matjaž, Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev. *Zgodovinski časopis*, 50, 1996, št. 3, str. 391–409.
- Klemenčič, Matjaž, *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1999.
- Klemenčič, Matjaž, Milan Mrdenović in Tadej Šeruga, *Politična participacija slovenskih etničnih skupnosti v ZDA: študija primerov Clevelanda, Ohio, in Elyja, Minnesota*. Maribor: Univerza v Mariboru, 2020.
- Klemenčič, Matjaž, *Slovenes of Cleveland; The Creation of a New Nation and a New World Community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Kolar, Bogdan, Nekateri vidiki začetkov slovenskega zavoda v Rimu – odmevi med slovenskimi izseljenci po svetu. *Edinost in dialog*, 78, 2023, št. 2, str. 255–283.
- Marković, Irena, *Irenej Friderik Baraga – misijonar in škof med Otavci in Očipvejci*. Celovec/Klagenfurt, Ljubljana in Wien/Dunaj: Mohorjeva založba in Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 2017.
- Mejac, Cyril, in Pregelj, Vladimir (ur.), *Slovenian Chapel Dedication*. Washington D.C.: The Slovenian Chapel Dedication Committee, 1971.
- Mlakar, Boris, Žebot, Ciril (1914–1989). *Slovenska biografija*, 4. knjiga. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013, str. 935–936, 965.
- Nemanich, Joseph J., A Word of Introduction. *Slovenian Chapel in the National Shrine of the Immaculate Conception – Slovenska kapela*. Washington, D. C.: The Washington Committee for the Slovenian Chapel (ur.) 1968, str. 2–3.
- Niklsbacher-Bregar, Neli, *Narodne vezenine na Slovenskem*. Centralni zavod za napredek gospodinjstva, 1968.
- Sedej, Janez, *Akademski kipar France Gorše*. Celovec, 1985.
- Štih, Peter in Katharina Winckler, Zgodnjerednjeveški začetki: Slovani in Bavarci v skupnem prostoru. V: Peter Štih, Arnold Suppan, Oliver Jens Schmitt in Peter Vodopivec (ur.), *Na obeh straneh Alp: Slovensko-avstrijska zgodovina*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2025, str. 17–53.
- The Washington Committee for the Slovenian Chapel, *Slovenian Chapel in the National Shrine of the Immaculate Conception, Washington D.C. / Slovenska kapela*. Washington D.C.: Washington Committee for the Slovenian Chapel, 1968.
- Verbič Koprivšek, Maruša, *Razvoj etnične naselbine na primeru Slovencev v Denverju*, Ethnicity 14. Ljubljana: Inštitut za narodna vprašanja, 2014.
- Voje, Ignacij, *Pisma Gregorja Čremošnika*. Ljubljana: SAZU, 2016.

SUMMARY

The Slovenian Chapel in Washington, D.C.: The History of Its Foundation and Its Cultural, Political, and Religious Significance for Slovenians and the Slovenian-American Community

David Hazemali, Dominik Herle, Žana Plejić and Matjaž Klemenčič

In this paper we analyse the creation of the Slovenian Chapel of Our Lady of Brezje in the Basilica of the National Shrine of the Immaculate Conception in Washington, D.C. and its cultural, political, and religious significance for Slovenians and the Slovenian-American Community. The chapel's creation was a complex process that evolved from initiatives by individuals in 1965 and 1966 into a robust, institutional project. In its early stages, a collective dream emerged among individuals to establish a unique religious and cultural monument within the shrine—mirroring the role of existing ethnic chapels and local Catholic orders' chapels in affirming community identity. Over time, these personal aspirations were formalized through the rapid formation of committees and structured activities, transforming initial attempts into a serious, community-driven endeavour. A major milestone in this evolution was a widespread fundraising campaign, during which the bulk of the necessary funds was contributed by Slovenian-American Catholic fraternal organizations, ethnic parishes, and committed individuals. Some of the funds were also contributed by individuals and lodges of the SNPJ, which, according to its statute, separated religious activities from those of the organisation. This collaborative effort thus transcended ideological differences by uniting people from diverse backgrounds around a shared Slovenian identity and/or origin and sense of belonging, thereby propelling the project forward. The active involvement of the Slovenian-American community in Washington was particularly instrumental; their unwavering organizational commitment and coordinated financial and logistical support converged on the single goal of constructing a chapel that would serve as a lasting symbol of their collective identity. The consecration of the chapel in 1971—an event that brought together thousands of Slovenian Americans, Slovenians from the Slovenian ethnic territory and their descendants from all over the world, led by the highest representatives of the Slovenian clergy—was not merely a religious ceremony but also a major cultural and political event. This celebration reinforced the deep bonds within the community, as more than three thousand Slovenians both professed their trust in the Virgin Mary of Brezje and reaffirmed their commitment to Slovenian identity. The consecration of the chapel in 1971 was not merely a religious event but an uplifting affirmation of Slovenian presence, enabling Slovenians and Slovenian-Americans in the United States to confidently assert their shared identity even as ideological distinctions between those in the Socialist republic of Slovenia and those abroad were clearly defined. Notably, despite its importance, Yugoslav political leadership dismissed the significance of the event—its representatives were not invited—thereby relegating the chapel to a peripheral place in the collective memory of Slovenians in Slovenia.